

ПРИВАТНА БІБЛІОТЕКА
ОСИПА І АНАСТАЗИЇ КОЧАН
ЗДА

ІЗ ЛІТ МОЄЇ МОЛОДОСТІ.

ЗБІРКА ПОЕЗІЙ

ІВАНА ФРАНКА

з п'ятиліття 1874 — 1878.

ЛЬВІВ, 1914.

НАКЛАДОМ

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.

Main body of the page containing very faint and illegible text.

891.79
F85
Oiz

ПЕРЕДНЄ СЛОВО.

Дня 3 (15) мая 1913 р. мине сорок літ від того часу, як у студентськiм часописі «Другъ» появилася перший мій вірш «Народні пісні». Перед тим уже, майже від самого 1868 р. я писав не мало віршами й прозою, будши учеником гімназії в Дрогобичі, та все писане в тих часах попропадало чи то в мене самого, чи між добрими людьми. Мені не жаль тих плодів молодечої фантазії, і я не бажаю, аби хтось колись знайшовши де що з них подавав їх до друку. За те вважаю не зайвим відновити тепер пам'ять тих моїх перших поетичних творів, що

ПОЯВИЛИ СЯ В 1868

Digitized by

Google

Original from

UNIVERSITY OF ILLINOIS-AT
URBANA-CHAMPAIGN

окремо в р. 1875 без мого підпису, в місячнику »Громадський Друг« 1878 і в окремій збірці п. з. »Баляди и розказы«, виданій 1876 р. Не багато тих віршових плодів із моїх молодих літ, усього 30, і вони доси майже зовсім невідомі не тільки ширшій громаді, але навіть тим більш або менше вченим критикам та історикам літератури, що займалися оцінкою моєї літературної діяльності.

Я не з тих письменників, що звикли нарікати на суспільність та на читачів, ані не з тих, що звикли підлашувати свою працю під пануючий смак своєї громади. Занадто високо розуміючи покликане письменника я не раз у критичних хвилях не вагався стати в перекір пануючим напрямом, і ніколи не переставав виступати проти безтямности, тупоумія та заскоружлости не лише серед суспільности, але також, і особливо серед тих, що беруться провадити та просвічувати її. Не можу сказати, аби ті могутні противниці не платили мені щедро глухою ненавистю, завзятими нападами та клеветами, явним і таємним.

тим менше на свою суспільність, у якій бачу та почуваю чим раз більший зріст духового життя, культурности, дружності та жертволюбности, що творить окрасу всякого життя.

Жию вірою й надією, що ті високі духові прикмети будуть розвивати ся чим раз красше серед нашого народа, і що я дожию ще часів далеко щасливіших та радіснійших від тих, які прожив доси.

В своїй отсе вже близько 40-літній літературній діяльності я переходив різні ступні розвою, займав ся дуже ріжнородною роботою, служив ріжним напрямам і навіть націям, бо доводило ся попрацювати немало крім нашої української також польською, німецькою та російською мовою. Та скрізь і завсїгди у мене була одна провідна думка — служити інтересам мого рідного народа та загально-людським поступовим, гуманним ідеям. Тим двом провідним зорям я, здаєть ся, не спроневірив ся доси ніколи і не спроневірю ся, доки мого життя. Може власне тому, що я непохитно стояв на тих основах і йшов за тими провідними зорями я не міг утерзати

лицько-руських радикалах, ані при польських демократах та поступовцях, ані при німецьких поміркованих соціялістах, ані при соціяльних демократах польських, німецьких та руських, і завше виходив із їх рядів, коли побачив у них недобір чи то сумління, чи то знання, чи то почуття обовязку.

Випускаючи в світ новим, поправленим виданєм оті перші твори моєї Музи, що побачили світ 40 літ тому назад, я чиню се в тім переконаню, що вони не принесуть їй сорому і кинуть деяке світло на початки моєї поетичної діяльності, про які тепер мало що кому відомо. Випускаю їх у світ у поправленій та язиково підчищеній формі, не змінюючи одначе їх змісту. Тільки до деяких історичних оповідань додаю ті історичні жерела, що послужили їх основою; так само до одного вірша, що являєть ся парафразою одного уступу з посланія апостола Павла до Коринтян, подаю той уступ у церковно-славянській мові. Чиню се з педагогічною метою, аби привчити не лише молодіж, але також ширшу громаду інтелігентних читачів до порівняного студіювання поетичних творів, у чім бачу одинокую безпеку перед легкомишими або

Й зовсім безмисними осудами, якими так часто наші тай інші критики стрічають незрозумілі для них поетичні твори, обсипаючи заїидами або й наругами те, чого не могли або не захотіли гаразд зрозуміти.

До тих віршів друкованих давнійше я додав у отському виданю ще 4 недруковані доси, написані в рр. 1876—8. Із них три сатиричного змісту можуть видати ся декому передавненими, бо натякають на відносини давно пережиті та на особи, що в значній часті перейшли вже до історії. Про те я вважав потрібним помістити їх тут, як зразки моєї суспільно-політичної сатири з тих давніх уже літ, а також тому, що основна ідея та тенденція тих сатиричних поем у нас мабуть не перестарієть ся ніколи.

Писано дня 2 мая 1913.

1. Народня пісня.

(Сонет).

Глянь на криницю, що із стіп могили
В степу слезою чистою журчить;
В їй оці личко місяця блищить
І сонця промінь грає в чистій хвили.

З грудий землі бють водянії жили.
Струї живої рух не кінчить ся й не спить,
Вода-ж погожа тисячі живить
Весни дітий, що в круг її обсіли.

Криниця та з чудовими струями,
То люду мого дух, що хоч у сум повитий,
Співа до серця серцем і словами.

Як початок тих струй усім закритий,
Так з темних жерел ті слова повстали,
Щоб чистим жаром серце запалити.

Друковано вперве в часописі „Другъ,
письмо для белетристики и науки“, 1874, ч. 3,
ст. 51, вид. д. 1 (13) мая.

2. Моя пісня.

Весна воскресла й облила
Природу морем краси,
Мов мати доню вквітчану взяла
В любови обійми й доброти.
Її вже подув благодатний
У жерелі життя скупав,
Барв тисячами землю-матір,
Втіх тисячами душу вбрав.
І молодії весни діти
Красують ся і світ красять:
Душа їх — запах, а одіті,
Що й Соломона застидять.

Одно лиш пізно в землю впало
Мале зерно. Весна цвила,
Воно ще спало; з гробу встало,
Розвилось — ох, весна пройшла!
Дитя весни, воно не знало,
Що спеки літа не вдержить;
Все підіймалось, зацвітало, —
Ох, але сонце страх палить.

За що-ж, о Боже, тая доля
Малій тій цвітці весняній?
Чи так їй гинуть серед поля

В горячій спекоті літній?
Пошли, о Господи, з росою
Їй свого ангела, нехай
Не вяне тут перед порою,
Їй сили, Отче, покріпляй!

І рос небесних краплі впали
На цвітку, що вжегнулась в низ.
Що пупінки вже завмирили,
І налягав на неї хмиз.
Але роси небесна сила
Малую цвітку підняла:
Жадібно той напій солодкий пила
Й освіжена жару літню знесла.

Сей пізний цвіт, що завядає
У спеці соняшній, — се я!
І як той цвіт, така сумная
Душа моя і жизнь моя.
Всміхалась доля — серце спало,
Прокинулось — а щастя нїт менї!
Чи то згоріло, чи пропало
Посеред хвиль на моря днї?

О Боже, чом не сталось так,
Як я благав? Чи я у неба
Просив багато? Мало так

Мені до щастя було треба.
Мов любий сон усе пропало.
Зістав я сам в самотині,
Рукою зимною обняло
Жите мене в житя весні.

Та вдяка й слава тобі, Боже,
Бо мудра воленька твоя,
Нещастє жадне не спроможе,
Щоб нарікав на тебе я.
У вир житя мене ти кинув,
Та серце жаром запалив,
І мов на цвітку ту краплину
Роси небесної спустив.

Любов і пісня тов росою,
Що покріпля на шлях житя;
Я нею сильний перестою
Негоди земного бутя.

Друковано в часописі „Другъ“ 1874 р., ч. 4,
ст. 67—69.

3. Дві дороги.

(Сонет).

В вік до заслуги дві ведуть дороги
І дві корони жизнь нам може дати:

Одна трудить ся і калічить ноги,
А друга з вірою й молитвою страждати.

Щаслив муж і народ, якого воля
Судьби веде з одної та на другу,
Із поля праці до терпіня поля,
Щоб мовчки йшов через огні й наругу.

Аби ступав, мов нічу путник в полі,
З слезою в оці, та з надією в дуні,
Що ще діждеть ся ранку, світла й волі.

І нас, брати, отак веде рука судьби:
Йдучи з молитвою на перекір недолі
Ідїм до світла, щастя та любви.

Друк. у часописї „Другъ“ 1875, ч. 5, із
д. 1 (13) марта, ст. 120.

4. Наш образ.

(Сонет).

Чи бачиш, брате, ниву, що широко
Покосом встелена, як лиш засягне око?
Цвітки враз із шовковою травою
Упали стяті й лан покрили весь собою.

Чи бачиш ліса ти сумну руїну,
Щербаті пні, сяги і зломи й трами?

Де велитень стояв, там за малу хвилину
Тріски, колоди, давньої краси відлами.

Та стій, часу пройде не много, і травами
Буйними вкриєть ся простір і пестрими
[цвітами,
А зруб одягнеть ся у свіжу деревину.

Так, брате, дієть ся із нами Русинами.
Стяла нас доля, та не вбила силу
Живу; ми встанемо й закрасимо могилу.

Друк. в часописі „Другъ“ 1875, ч. 5, ст.
120—121.

5. Могила.

Кругом пустиня, піски й жар,
Блідєє небо наче тліє,
Цвіт похилив ся, лист зівяв,
Трава жовтіє, паленіє.
Серед степу, серед пустині
Могила чорна та горда
Глядить понуро в небо сине,
Пустиню сумно огляда.
Кругом як в гробі душно, тихо,

Житє поникло, жар палить :
Мов в серці схованєє лихо,
Не чути, а душа болить.
Нїде далекими степами
Слеза-криниця не блищить,
Мов серце стисло ся від рани,
Не має слїз, душа болить.

І відки-ж та в степу могила ?
Хто пам'ять тут сумну лишив ?
Чиє горяче серце вкрила
Серед пустинї та пісків ?
Кого шляхами слїз та горя
Судьба гонила жизнь цілу,
І серед піскового моря
Приталанила тут до сну ?
Чи може зрадник окаянный,
Що своїх відцуравсь батьків,
Розпукою й проклятем гнаний
Тут вік скінчив серед пісків ?

О, нї, не зрадник пробуває
В тім домі смерти, впавши в кут !
Святе тут серце спочиває,
Святе зотліло тіло тут,
Пророк, що слів огненних жаром

Будив народ свій до життя,
Будив, співав, та все те даром,
Люд не довів він до путя.

Пророк, що пісні сильним громом
До серць братерських говорив,
Що правди віковичним дзвоном
В серцях свободи звук будив,
Не встояв... вороги неситі
Народ зкували, а співця
Прогнали з краю, і зложити
Кісток не дали край вітця.

І виросла над ним могила,
Пісок вкрив віщеє лице,
Померли ті, що чтили та любили,
Ніхто тепер не сплаче, не спімне.
Кругом як в гробі душно, тихо,
Жите поникло, жар палить,
Мов в серці схованеє лихо —
Не чути, а душа болить.

Друк. у часописі „Другъ“ 1875, ч. 11 із
д. 1 (13) червня, ст. 270—271.

6. Від'їзд Гуцула.

Бувай здоров, ти світе мій!
Верховино, тебе прощаю.
Прощай, зелений, пишний раю!
Далекий світ, широкий край,
Рівнини, гори і Дунай
На мене десь чекають.

Бувай здоров! Тривожно в даль
Гляджу, а в серці тяжкий жаль,
О Чорногоро, за тобою.
Хоч там багатий, пишний край,
Хоч сріблом там пливе Дунай,
Нема мені спокою.

Бувай здоров! Ох, за тобою,
З якою будь стрінусь судьбою,
Не втихне туга в моїй груді.
Хоч там країна й золота,
Я серед неї сирота,
Бо там тебе не буде.

Бувай здоров! Не много хвиль
Мине, ти щезнеш із очий,
В даль паровіз помчить моє те тіло;
Та серце тут лишаю я,

І плисти-ме слеза моя
За щастєм, що колись тут пролетіло.

Бувай здоров! Вже час минув.
Я там в далеку чужину
Жену, над хвилями Дунаю
Колись усяду, й сліз ручай
Проллю з очей в срібний Дунай,
Коли тебе згадаю.

Друк. у часописі „Другъ“ 1875, ч. 13 із
д. 1 (13) липня ст. 315—16.

7. Наперед!

Вперед, брати, та наперед!
Страшний бій жде на нас.
Най кожний в руки меч береть,
Зблизив ся слави час.

Не думаю сталевий меч, —
Ми шляхом мира йдем;
Тільки науки й правди меч
Врагів спалить огнем.

Вперед, ви юні сили, враз!
Оружтесь тим мечем!

Зачав ся бій і час на нас.
Врага ми рознесем.

Та-ж сильне рамя молоде
І грому сила в нім,
І хрест огнистий нас веде,
Хто-ж видержить той грім?

Вперед, брати! Пора вже раз
Зламать Ляхів ярмо.
Нема в них сили проти нас,
Вони гнилі давно.

Вони, як кажуть, братя нам,
Славяни так, як ми:
Чи-ж братня се любов, братам
Бажать лиш зла і тьми?

Чи-ж братня се любов, братам
Жорстоко видирать,
Що найдорожше їх душам,
Їх нищить і здирать?

Чи-ж братня се любов, братів
За ближніх не вважають?
Вони нас вчать любови слів,
Самі-ж їх не держать.

Вперед! Нехай там валить світ
Міцкевич господин!¹⁾
На Русі щезне Польщі слід.
Вперед всі, як один!

Друк. у часописі „Другъ“ 1875, ч. 21, із
д. 1 (13) жовтня, ст. 489—90.

8. Хрест.

*Вірш написаний як привіт митрополітові Йо-
сифу Сембратовичу в день його іменин д. 26.
грудня 1875 іменем питомців руської духов-
ної семінарії у Львові.*

Хреста нас знаменем хрестили,
Ростем під знаменем хреста;

---

¹⁾ Натяк на ентузіастичну строфу в Міцке-
вичевій „Odzie do młodości“:

Hej ramię do ramienia! Wspólnymi łańcuchy
Opaszmy ziemskie kolisko!
Zestrzelmy myśli w jedno ognisko,
I w jedno ognisko duchy!
Dalej z posad, bryło świata!
Nowymi cię pchniemy tory,
Aż spleśniałej zbywszy kory
Zielone przypomniesz lata.

(Пор. Dzieła Adama Mickiewicza, wydał dr.
Henryk Biegeleisen, t. IV. Lwów 1893, ст. 22).

З хреста пливають всі наші сили
І віра наша пресвята.

І під знаком хреста пречудним
Боролась наші предки все
І поступали шляхом трудним,
Як той, що тихо хрест несе.

І під знаком хреста лягали
Вони за віру в тьму могил,
І під знаком тим побіджали,
Як Той, що пекло побідив.

Упали вороги, та тьмою
Покритий наш народ зістав,
І в тьмі непевною ногою
Стунав, а сам, куди — не знав.

Гидкому налогу відданий
Він сам морочив ним свій ум,
Недавно скинувши кайдани
Став ворогам на сміх і глум.

Та знов хреста чудова сила
Проникла помрачений зор,
І сонні душі пробудила
Вказала нам святий прапор.

Той хрест, що побідив поганство,
Осяяв блиском і наш люд,
Прогнав страшну тьму ту — п'янство,
Вказав нам ціль — науку й труд.

То-ж слава в вік Тобі, герою,
Ти, що могучою руков
Подвигнув хрест святий над тьмою,
Вказав нам нашу хоругов.

Ти проти тьми як вожд хоробрий,
Син Руси та її отець,
Ти пастир наш і пастир добрий,
І церкви нашої вінець.

Народ наш темний і убогий
В Тобі захитника знайшов,
Мов світла луч в його пороги
Твого навчання звук дійшов.

Він оживає, він кріпить ся
І славить Бога та Тебе,
І його мови звук ширить ся,
І його пісня знов живе.

І нам, що з людом тим готові
Піти у бої житеві,

Нераз Ти доказ дав любови,
Дбайливости вітцівської.

Під Твоім, Пастирю, проводом
Нам не страшна та боротьба;
За церков, за права з народом
Стоять — в нас воля не слаба.

А днесь Тобі в заміну милу
За труд Твій щирій шлем привіт:
Жите своє, всю нашу силу
На той кладемо заповіт:

Що доки тиснуть нас окупи
І кривда гнобить руський люд,
Не згасне в нас огонь любови,
Не пропаде наш щирій труд.

Сей вірш був друкований у друкарні Товариства імени Тараса Шевченка під зарядом Фр. Сарницького у Львові в осени р. 1875 без підпису автора п. з. „Стихъ въ честь Его Высокопреосвященства куръ Іосифа Сембратовича, митрополита Галицкого, Архієппскопа Львовского и проч. и проч. въ нарочитый день тезоименія 26. Декаврія 1875 (7. Сѣчня 1876) въ чувствѣ искреннѣйшей благодарности и изрядного почитанія Питомцами гр. к. ген. Семинаріи Львовской предложеный.“ Сей вірш я написав на просьбу питомців передану мені о. Василем Давидяком,

який приготовляючи його для друку поробив у мо-
їм рукописі деякі зміни. Тут подаю його в по-
правленій формі з перводрука (формат 4-го, кар-
ток непагінованих 4, титул і текст у обвідках,
власність Національного Музея у Львові. За ви-
значенє примірника складаю подяку Вп. бібліоте-
карєви того музея д-ру І. Свенціцкому. В бібліо-
графії І. Е. Левицького сей друк не зазначений.

9. Любов.

Хоч і пізнав би я всі мови
І ангелів і всіх людей,
А як би я не мав любови,
Був би як кимвал той твердий,
Був би як мідь гучна й пуста,
Й мертві були-б мої уста.

Хоть міг би я пророкувати,
Знав тайники подій усіх,
І віру міг могутню мати,
Що й гори порушати-б міг,
А в серці-б я любови не мав,
Нічим би був, нічого-б не здолав.

І хоч би все добро своє
Відав я бідним без принуки,

Хоч би і тіло та житє
Віддав на смерть, на тяжкі муки,
А в серці би любви не мав,
Нічим би був, нічого-б не здолав.

Любов бо довготерпелива,
Ласкава й смирна й знає честь,
Независна, не пакіслива, —
Любов за нас пішла на хрест.
Негорда, чести не бажає,
Терпить, відплати не шукає.

Гнів їй далекий і все зле,
Неправда й раз її не тїшить,
Лиш правда потїшає все;
Все зносить, кождому все лишить,
Все вірить, все надїю має,
І все, і все перетрїває.

Любов ніколи не загине!
Хоч всі пророцтва занїміють,
Хоч людська мова в безвість злине,
Всю мудрість в пил вітри розвіють,
Вона жиє, все оживляє,
Вона все, все перетрїває.

Друк. в часописі „Другъ“ 1875 р., ч. 22
з д. 15 (27) падолиста, ст. 213—14.

Сей вірш — парафраза ось яких рядків першого посланія ап. Павла до Коринтян, гл. XIII, зач. 1—7.

1. Я ще бхѣхъ языками члвеческими глалъ и агл-скимн, любве же бхѣхъ не имѣлъ, бхѣхъ акы мѣдъ звн-нащам или кумвалъ зващамн.

2. И аще бхѣхъ имѣлъ пррчество и вѣдѣлъ бхѣхъ тайны вса и весь развмъ, и аще бхѣхъ имѣлъ всю вѣрѣ, якъ и гвры преставаити, любве же бхѣхъ не имѣлъ, ничто же есмъ.

3. И аще бхѣхъ раздалъ вса имѣнїа моя, и аще бхѣхъ предалъ тѣло мое въже сожщн б, любве же не имѣлъ бхѣхъ, никаа полза ми естъ.

4. Любв долготерпитъ, милосердствѣтъ, любв не завидтъ, любв не презноситса, не гордитъ, не безчинствѣтъ, не ищетъ своаси, не раздражаетса, не вмѣнаетъ зла.

5. Не радѣтса ш неправдѣ, сърадѣтъ же са ш истиннѣ.

6. Вса любитъ, всемѣ вѣрѣтъ, вса оуповаетъ, вса терпитъ. Любв николиже шпадаетъ.

7. Яще прорїествіа оупразднатса, аще языци оумолкнѣтъ, аще развмъ испразднитъ са, любв николи же шпадаетъ. (Гл. Апостолъ, сіестъ книга Новаго За-вѣта содеращам в' секѣ Дѣанїа и посланїа стѣхъ Апостолшкѣ. Второе Тѣпомъ издадеса во Лвокѣ в' Тѣпографїи Мїханла Глаоски. Рокѣ в.ж. ахнд. Мѣца Ноем-рїа вї. днѣ).

10. Божеське в людськiм дусi.

Коли Ти в свiт слав рiд людський,
Житє людий зробив борбою,
Свою Ти божеськiсть їм дав —
Дух, творчу силу iз любовою.

Людськеє серце грiх сплямив
I роз'єднав людий з Тобою,
I помрачилась в їх серцях
Та творчiсть духа iз любовою.

Та встало свiтло по тьмi ночи,
Ти поєднав людий з собою,
Нове житє у свiт живий влила
Знов творчiсть духа iз любовою.

Дух наш iз Твого духа родом,
I вiчно звязаний з Тобою,
А вiчнiї огнива тi,
Лиш творчiсть духа iз любовою.

Друк. в часописi „Другъ“ 1875, ч. 23 з д.
1 (13) грудня, ст. 546.

11. Бунт Митуси.

I.

Князь Данило, світ-Романович
По кімнаті похожав:
Князь Данило, світ-Романович
Важку думу розважав.

Прийшли вісти в Галич до двора
Про нову гризню-змию,
Що збираєть ся на нього знов
У підгірському краю.

Йому пише Лан Данилович,
Вірний боярин його;
»Вставай, княже, і часу не трать,
Здави зло, щоб не зросло.

»Се Митуса із села в село
Ходить словом люд манить;
Його гнів, то іскра, — де лише
Впаде, там огонь горить.

»Поспішай же в наші сторони,
Поки ще пожежа не горить, —

Не бери ти війська сильного, —
Сила лютість роз'ярить.»

Ой не довго світ-Романович
Думу думав, — зве бояр,
І з трьома в підгірський край спішить,
Бунту щоб гасить пожар.

А в дорозі Лан Данилович
Їм на зустріч ось спішить:
»Їдьмо, княже, в замок Слободу, —
Там десь ворог наш сидить.»

II.

Шумно-тлумно в замку Слободі.
Тут з усеї сторони
Назбігалось люду простого
І бояр і старшини.

Всі киплять гнівом-ненавистю
На Данила, на князя,
Всім горяча в жилах кров кипить,
І Митусини слова.

А Митуса старшину зазвав
На нараду до кімнат:

Там Митуса з ними міркував,
Як війну розпочинать.

»Трудна справа і тяжка борба, —
Рік Митуса до бояр. —
Як не з нами Лан Данилович,
Витязь і Литви й Татар.«

Аж на раз слуга в кімнату йде
І Митусі лист дає,
А співак читаючи письмо,
Ярий, то блідий стає:

Він скінчив, і сплеснув в руки враз.
»Радуйтеся!« — рік до старшин, —
»З нами в спілці Лан Данилович,
Перший краю сего син.«

І читали старшини письмо,
Й радість в кожного з лиця
Заясніла, як у мандрівця,
Що доходить до кінця.

Як було їх десять, так усі
Із кімнати враз спішать,
І сїдають на буй-комоні,
К Яру Вовчому летять.

І чого-ж вони погнали там?

Лан Данилович їх зве.

На кого-ж вони лишили й як

Замок і житло своє?

Чом так прикро, сумно стало їм

Серед поля і ланів?

Тай Митуса чом не тїшить ся,

Лиш мовчить, мов занїмів?

III.

В Вовчїм Яру, коло жерела

Лан Данилович сидить;

В Вовчїм Яру, по гущавинах

Що так листєм шелестить?

Чи се вітер теплий, весняний,

Чи звїр лісовий, чи птах?

Чом сидить так Лан Данилович,

Мов його проймає страх?

Шелест чує, та не слухає,

Яру темного не зрить;

Його око в чисте жерело,

В небо синєє глядить.

Його думи у минулеє

Та прожитєє летять,

Молодости бої й радости
У душі його стоять.

І він бачить: над тим жерелом,
Де сидить він німо знов,
Лежить лицар гарний, молодий,
З ран глибоких ллєть ся кров.

Ранений в борбі з Татарами
Стратив сили, смерти жде,
Коли в тїм з яру, з гущавини
Старий дїд до нього йде.

Вправною рукою лицарю
Рани змив, спиняє кров,
І в обїйми взяв недужого
І понїс у свїй покров.

Незнайомому жите вернув,
І вертає сонця свїт,
Вїтчинї героя він спаса
Для дїл славних і побїд.

Тяжко образ сей минулости
Душу Лана зворухнув:
Той недужий — Лан Данилович,
А той дїд Митуса був.

Сльози дві важкі й горячі
Блиснули йому в очах,
І до неба він лице підняв, —
Небо тихе, в серці страх.

Сильно в груді б'єть ся серденько.
Та ось чути стук копит!
Се Митуса! Лан Данилович
Весь поблід, та не дрожить.

IV.

Князь Данило світ-Романович
По кімнаті похожав,
А співак Митуса перед ним
В пута вкований стояв.

»Що-ж, Митусо, — відізвав ся князь, —
Де-ж поплечники твої?
І як ти відповіси мені
За діла й слова свої?«

Відказав Митуса сміливо:
»Нічого не відповім,
Бо діла й слова мої тепер
Відомі і скрізь і всім.

»І не думай, що ти ворога
Свого в мені побідив!

Моя дума буде в вік жива,
Поки рід твій буде жив.

»І во вік дрожати-муть князі
Перед громом тим страшним,
І всі сили їх щезати-муть
Проти него наче дим.«

»Загорільче ти безумний! — рік
Князь Данило співаку, —
Ти ще гроиш? Та почувеш міць
Справедливости тяжку.

»Що зробив тобі я і мій рід?
Чим твою ненависть ми
Заслужили, що гонив ти нас.
Наче лютих духів тьми?»

»Княже, не мене питай про се,
А волів би допросить
Міліони костий, крові й сліз.
Ще вам того не досить?»

»Запитай неволю, у яку
Через вас народ попав!
Селам і містам зруйнованим
Те питанє ти постав!»

»Ти сліпий! Чи-ж я зробив те зло? —
Знов спитав Данило-світ, —
Чи-ж не знаєш, як старався я
О добро всіх з юних літ?«

»Так, щоб те добро тобі
На житє славетне йшло;
А як людови живеться з тим,
Не в догад тобі було.

»Провинився я й на смерть готов,
Та не кину своїх дум.
Можен ти мою пролити кров,
Але не зігнеш мій ум.

»Та кровавий, безголовий труп
Жити буду я во вік,
Пострах самовладникам усім,
Я — свободний чоловік.

»І на смертнім ложі ти уздриш
Те страховище бліде,
І заплачуть нічю діти в сні,
Як воно край них пройде.«

Князь Данило, світ Романович
Слухав мови співака,

І по дзвоник срібний простяглась
Богатирська рука.

Срібним звуком дзвоник задзвонив,
Дверь розкрилась тисова,
І заблис у ній широкий меч
І катівська голова.

Друк. у часописі „Другъ“ 1875, ч. 24, з д.
15 (27) грудня, ст. 569—571.

Імя давнього галицько-руського співака Митуси було відоме мені ще з гімназійних часів, коли я в другім томі читанки О. Барвінського для висших шкіл гімназ. прочитав віршу Костомарова п. з. Співець Митуса. Ся вірша, незвичайно сильна та плястична в представленю описаних у ній подій, написана гексаметрами, полишила в моїй душі деякий сумнів у тому, що автор представляє Митусу співаком, повним немотивованої нічим ненависти не тільки до князів, але також, можна сказати, до цілого тодішнього суспільно-політичного устрою. По словам Костомарова Митуса „шаблі не носить і грудий щитом не вкриває; піснями сипле на князя, гострим нїби стрілами, піснями люд стурбував і хіть до війни підливає. Красних не хвалить дівиць Митусина пісня шалена; мирного людям життя не пророчить, не грів одваги на супостата; усобиці й смуту та пісня виводить.“

Сей пессімістичний погляд на поезію Митуси ще сильнійше підчеркнений у промові Ми-

туси до князя Данила. Се було причиною, що я в своїй композиції попробував троха инакше мотивувати виступ Митуси проти князя Данила, при чім, користуючи ся свободою поетичного помислу, відступив дальше від історичної дійсности, ніж се вчинив Костомаров

Історичною основою вірші Костомарова треба вважати оповіданє Галицько-волинського літопису під р. 1241, де після ряду кровавих битв та бурливих пригод читаємо ось яке оповіданє: „Данилъ же дворецкого посла на Перемышль на Константина Рязаньского, посланого штъ Ростислава, и владыкъ Перемышльскомѣ коромолоующе с нимъ. И слышакъ Константинъ Андрѣа градѣша нань избѣже ношью. Андрѣи не оудеси его, но оудеси владыкъ, и слоуги его разграбы горды, и тоули нхъ кобровые раздра и прѣкычїе нхъ колчы и боръсоуковые раздраны быша. Словоутьного пѣвца Митоусѣ, дрекле за гордость не восхотѣвша слоужити князю Данилѣ раздраного икы связаного приве доша. Сирѣчь тако же рече Приточникъ: „Боуестъ домѣ твоего скрѣшнть сѧ, кобрь и волкъ и звѣць снѣдѧтъ сѧ.“ Си же притчею речена быша.“¹⁾

В отьому оповіданю можна бачити те, що бачив у нїм іще в р. 1860 М. Максимович, а власне оповіданє про дїм ворожого князеви Данилови єпископа перемиського та його слуг, у яких числі був також „словутний“ співак Митуса. Класти сего співака в один ряд із староруським Бояном

¹⁾ Полное собраніе русскихъ лѣтописей. Том II. Ипатьевская лѣтопись. Изданіе второе С.-Петербур. 1908, стор. 794.

або співаком Ігоря нема підстави; пара йому хіба той „скопець Мануйло, пѣвецъ гораздый“, що самотреть із Греції прийшов до боголюбивого князя Мстислава в р. 1137.¹⁾

На мою думку одначе се літописне оповіданє не таке ясне і не таке просте, як здавало ся Максимовичеві. Для нього не підлягало сумнівови, що „Митуса (т. є Димитрій) був визначний у своїм часі церковний співак, що належав до дяків перемиського єпископа, але не хотів перед тим пристати до дяків князя Данцла Романовича.“ Дивно тільки, чому літописець уважав потрібним назвати церковного дяка, „словутным“ і приписувати йому надмірну гордість, що не дозволяла йому вступити в службу князя. Чп староруське слово словутний має що спільного з пізнішим польським і руським прикметником славетний, що звичайно прикладав ся до міщан, се можна лишити непорішеним. У всякім разі з оповіданя літопису видно, що Митуса мусів займати якесь далеко визначніше становище від простого, хоч би й як визначного єпископського дяка, коли гордість не дозволяла йому „служити князеві Данилови“. Не вадить завважити, що слова „служити князеві“ зовсім не значать стати його приватним слугою, а можуть значити радше — признати його зверхність над собою. Зі скупого на слова оповіданя літопису не впливає зовсім, аби Митуса належав до хору співаків переми-

---

¹⁾ М. Максимовичъ, Собрание сочиненій, т. I. Кієвъ, 1876, стор. 129—130.

ського єпископа. Речення про те, що його в до-
сить незвичайним і неясно описаним стані („раз-
драна и икы — варіант іншого рукоп. акы — свя-
зана“) привели до князя Данила, звязаний
із попереднім оповіданєм про напад Данилового
дворецького Андрія на Перемишль зовсім меха-
нічно. Його можна розуміти так, що вхопленє та
поневоленє Митуси відбуло ся в тім самім часі
й тими самими людьми, але може й зовсім не
в Перемишлі. Слова про стан Митуси, в якім
його приведено до Данила, в обох текстах літо-
пису неясні, а толкованє Максимовича, що за-
місь „связана“ треба читати „связня“, не усуває
трудности, яку насуває слово раздрана. На мою
думку те слово в звязку з попереднім оповіда-
нєм треба розуміти не „роздертого“, а тільки
„обдертого“, а слово „икы“ треба поправити не
на „акы“, але радше на „лыкы“, що разом буде
значити „обдертого і ликом звязаного“. Як ві-
домо, в давнійших часах личаними шнурами вя-
зали воєнних бранців, і в давнійших жерелах,
особливо польських, дуже часто стрічаємо зво-
рот, що Татари беруть людей „у лика“.

Признанє за Митусою становища світського
співака, дружинника або боярина, що міг проти-
вити ся князівській власти, дозволяло би нам
сконстатувати в тодішній галицькій Русі кате-
горію таких співаків, що займали визначні ста-
новища в тодішній суспільности. Що такі спі-
ваки мусіли бути, і що їх було не мало, про се
свідчить текст Галицько-волинського літопису,
в якім дуже часто стрічаємо місця незвичайно

поетичні та ляконічні, немов останки давніх пісень. Маємо також виразні свідоцтва про те, що після важніших побід князям складано похвальні пісні. Про таку пісню виразно сказано під р. 1251 по битві з Ятвягами, де сказано, що коли Данило вернув зі своїм братом із походу, визволивши багато невільників, „піснь славному пояху пма“. (Ор. cit. стор. 813).

Очевидно мусіла се бути пісня історичного змісту, а опис битви, до якої вона відносила ся, справді високо поетичний. Досить буде навести отсі рядки:

Щитъ же ихъ яко зража бѣ,
Шоломомъ же ихъ яко глницю косх'дациоу,
Копиємъ же ихъ дрѣжащимъ
Къ роукахъ яко трости мнзи.

Сей екскурс писано д. 1. червня 1913.

12. Схід сонця.¹⁾

З рамен тіни, з рамен ночі,
Із солодких сну обнятій
Вирвись, серце! Край багатий
Блиск свій ось тобі розточить.
Встань, о глянь, вже ніч минає!
Встань, о глянь, вже день свитає.

---

¹⁾ Сей вірш, зложений на пам'ять першого з'їзду „Общества імені М. Качковського“ в Галич, виголосив я на деклямаційнім вечерку д. 8 (20) січня 1875 у великій салі Народного Дому.

Встань схід сонця привитати,
Пісню раннюю співати!

Бо великий день витаєм :
Він заблісне над сим краєм.
Се день світла, се день слави,
Се день ясний, не кровавий,
Се день мира, не день бою,
День пісень і день любови,
О мій краю, над тобою,
То-ж витай в нім день обнови!

О, ще темно! Під покровом
Ночи спить весь світ, а в морі
Неба вічним, лазуровім
Тонуть і блідніють зорі.
І слезина за слезою
Із очиць їх золотих
На наш край паде росою.
Тихо скрізь і вітер втих,
Тиша всю природу вкрила...
Ніч іще останній раз
Сил останки напружила,
Аби в сні вдержати нас.

О сильний предків наших Боже!
Чи за тяжкую нам вину
Змінить ся має ложе сну

Тут на холодне смерти ложе?
Твоя рука цілий світ водить
Тим шляхом, що Ти призначив:
Сни Твої — усі народи;
Чому-ж їх ворог розлучив?
Забулось їм, що перед Твоїм
Лицем усі одна рідня;
На брата йдуть зрадливим боєм,
Йому вже й заздрять світла дня.

О сильний предків наших Боже!
Ти-ж нам із давна призначив
Супроти тьми стояти на сторожі.
Глянь, ворог тьмою нас укрит.
О доки-ж, доки виглядати
Нам з пітьми ночі світла дня?
І доки-ж, доки нам ридати,
Що тьма нас тисне і гризня?
О доки-ж, доки світ дрімає,
Не розкрива зі сну очий?
Доки не бачить і не знає,
Того, що Ти велів, Святий?

Любови, братньої любови
Поміж народами нема!
Устами всяк про неї мовить,
Але до діл душа німа.

Збуди, о Отче, своїм словом
Сей світ з важкої дрімоти!
А хоч би і могутнім громом
Збуди, безсильних захисти!
Чей грім, що гори в порох крушить,
Перед котрим земля дροжить,
Ті серця камяні порушить,
З них сон зжене і їх заставить жить.

Або пошли їм серед ночі
Свій промінь світла, Отче мій,
Най поразить їх сонні очі,
Бездільний прожене спокій!
Най блиск такий яркий засьяє,
Аби зі сну увесь зірвав ся світ,
А чей при блиску тім пізнає,
Що в тьмі йому спасеня нїт.

Тихо скрізь. Глубінь простору
Блідне, світло прочуває.
В гору, серце, в гору, в гору,
Бо там скорше світло сьяє!
В гору, серце! Там щезають
Сили ночі, сили тьми;
Лиш долами залягають
Довше, тяжше мрачні сні.
В гору, серце, на вершини

Тих Бескидів темно-синіх,
В гору, хоч тяжка дорога,
Близше світла, близше Бога.

А тепер поглянь довкола,
В даль полинь крильми сокола!
Серце швидше б'єть ся в груди,
Щось пречисте в душу л'єть ся.
Чуття нові в серці будить,
Понад краєм геть несеть ся.

І в даль безконечну душа поринає,
І рамена сильні в безмір отвирає,
Всю землю, людей всіх хотіла-б обняти,
Весь край свій багатий до серця прижати,
Братів з'єдинити союзами згоди,
Піднять їх високо між інші народи:
Та ах, іще мряки густі туманами
Розсіли ся гордо над Руси ланами.

Земле пречудна, земле широка,
Мій рідний краю,
Чом тебе доси для серця й ока
Мряки вкривають?
Чом не встаєш ти, чом не спішиш ти
Довгим походом
Там, де блиск сонця сьєє огнистий
Над світлим сходом?

Тихо, серце! Бач, широко
Виринає світла око!
Глянь, о, глянь, уже й над нами
Відчинились неба брами!
Глянь, уже щезають мгли!
Глянь, орли вже шлях знайшли
В ясну світла вітчину;
Голосів вже тисяч зве:
»Гей, вставайте всі зо сну,
Бо проклятий, хто засне!«

На руїнах предків слави
Новий цвіт нам процвіта':
Любов братня, що світ збавить,
Згода — доч небес свята.
На землі отій кровавій
Цвити, цвітко і живи!
Не дзвони нам предків слави.
Лиш до діл потомків зви!
О, витай нам, нова зоре,
Братня згодо, нам витай,
Бо з тобою світла море
Розіллеть ся на наш край.

Друк. в часописі „Другъ“ 1876, ч. 2, з д.
15 (27) січня ст. 18—19.

13. Задунайська пісня.

Над Дунаєм тиха зоря сходить,
З-за мгли сумно на край поглядає.
» Чом ти, чом ти румяниш ся, зоре? «
» Кров славянська так лице вкрасила. «

Славянська кров пливе струями
Так, як столітя вже плила;
Та вже огнем, а не слезами
Славянську землю заняла.
Хоч кров пливе, то дмуть ся груди,
Пожар горить — з ним месть і гнів;
І хоч тиран лютує всюди,
То час свободи вже наспів.
Крізь кров, пожежі й меч і месть
Свобода йде і слава й честь.

Стоять гори довгими рядами,
На Герцеговину поглядають.
» Чом ви, чом ви задрожали, гори? «
» Марко Кралевич, герой наш давній
Се здригнув ся зі сну вікового,
Меч сталевий у гору підносить;

Богатирський кінь копитом тупнув, —
Сон кінчить ся Кралеви́ча Марка.«¹⁾)

О, встань, о, встань, герою сонний,
І глянь на край коханий свій,
На залив ворогів бездонний, —
О встань і ворогів розвій!
Тебе пізнають, хоч минули
Вже літ сотки, як ти заснув:
Вони меча ще не забули,
Що в крові їх не раз тонув.
Лиш меч, пожежа й кров і месть
Смерть принесе врагам, нам честь!

Та ні, ти сні! Благий твій сон
Най не мутить кров, месть, прокльон!
Ти сні, про щастє наше сні,

---

¹⁾ Марко Кралеви́ч, національний герой задунайських Славян, про якого переказ говорить, що від часу перших турецьких нападів він лежить заклятий у одній печері в горах. При його ногах стоїть кінь, а в головах стремить меч, який сей герой у остатній хвилі вбив по рукоять у скалу. Коли меч зовсім вилізе зі скали, а кінь із'їсть усю вязанку зачарованої трави її тупне ногою, тоді встане Марко, аби знов бороти ся з Турками і освободити придунайських Славян.

Бо ще живуть твої сини.
Їх не убив Востока пан,
Їх не зломав тягар кайдан,
Ні рабський спідлив їх поклін,
На них не спаде твій проклін.

Неволя їм огнем була, —
З огню виходить сталь ціла:
Неволя — хмара, над котрою
Вони розблиснули дугою.
Вони хоч гнулись, та не впали,
І хоч терпіли, то мовчали,
І хоч мовчали, меч острили,
В молитві набирали сили.

Ти спи, герою наш, о спи!
Про ліпше щасте-долю спи!
Про ліпше щасте, як у нас,
І про час ліпший, як сей час,
І про світ ліпший, як сей світ,
Про бої, як за давніх літ.

Вітер віє понад мур Требіня.
»Що на вас так червоніє, мури?«
»Се турецькі хоругви кроваві.
Що їх вітер раз у раз колише.«

Шумно, буйно колиши ти,
Вітре, ті прапори!
Незадовго з-під них блисне
Огнянеє море.
Незадовго за тобою
Злетять слави діти,
Ворогів скупати в крові,
В пожежі загріти.
Незадовго над півмісяць
Хрест тут підійметь ся,
А о хрест той вся турецька
Сила розібеть ся.
Незадовго встане пімста
З Косового поля,
Мілош Обіліч устане,
Підійметь ся воля.
Незадовго Серби братя
Злинуть у ті гори,
Ляжуть голови турецькі,
Впадуть їх прапори.

О, сербська земле, де-ж ти діла
Горячу пам'ять старини,
Що в дітий твоїх серцях тліла?
Чому не бухне жар страшний,

Щоб спільного врага спалити,
Що рад би всіх Славян залити?

Подайте руку угнетеним
У поміч братнюю братам,
Потіху в горю всім нужденним,
Оружє свободи борцям!
Ступіть слідами Чорногори,
Мстїть памятку Косових піль!
Ваш Бог — Бог свободи. По морі
Стражданя шлях, свобода — ціль.

Мілане, трон щоб удержати,
А на тім троні лиш себе,
Ти грабарем волиш ся стати,
Що братню вільність в грїб гребе.
Покинь лукавю дорогу!
Огонь горить, він розіллеть ся;
Огонь дійде до трону твого,
Від нього й власть твоя займеть ся.

Брати Славяни, Бог свободи
І вас зове на бій святий!
Вставайте, братнії народи,
Звалїть тирана з висоти!
Він не опреть ся вам, він хорий.

В Европі встане день новий.
»Герцоговина й Черногора«,
Най буде клич ваш боєвий!

Друковано в часописі „Другъ“ 1876, ч. 3
із д. 15 (27) січня, ст. 33—4.

14. Поступовець.

Оадей роди Ивана,
Иванъ роди Петра:
Отъ дѣдушки болвана
Какого ждять добра?

А. С. Пушкинъ.

Він щирий чоловік — ні слова проти того!
Він любить все своє і не попустить свого,
Хоть рака лазь!

Він кождому як раз у очи скаже сміло:
»Се зле, а се дурне!« і »Не твоє в тім діло.«
»До сього зась!«

Він чесний чоловік. Коли сварить ся з вами,
Доказувати вам не стане кулаками,
Що »Ось я прав!«

Він чесно вас зганьбить, хоч в запалі не знає,
Що правди й льогіки в словах його не має,
Мов біс їх взяв.

LIBRARY U. OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Та лиш одно біда, що хоч іще й пів копи
Не числить літ, уже одну незмінну вхопив
Ідею він;

Уже як раз дійшов до жерела науки,
Всю мудрість висербав без праці і без муки,
І лиш гуде мов дзвін.

Тепер уже ні кус! Він чоловік скінчений,
Йому й які думки, аби й який учений —
Не новина.

Хоч думаєш; »Де він того ума набрав ся?
Хиба тоді, як ще із букваря навчав ся,
Що *наш-аз* — на.«

Та жарт на бік! Він муж май-моцно серіозний.
Для нього весь ваш труд нікчемний, куріозний,
Дитяча гра.

Він виріс вже давно із праці для народа.
»Гм, гм, бо то мені часу і труду шкода.
Робить на себе тра!«

Та хоч не Ціцерон, хоч не оратор славний,
Він на слова скупий, та ворог вічний явний
Екстремів всіх.

»Я, я за поступом. Та ті гадки новії,
То згуба наша. Гм... і на екстремі тії
Пристати — гріх.

»Люблю я свій язик, та хто го «коверкає»,
Де можна, там якісь провінціялізми пхає,
Той ворог мій.

»Я згоди хочу, та не зміню гадки своєї,
Бо так чіпати ся раз тої, а раз сеї,
То... гм... застій!

»Люблю я свій народ! Та хто б викидає,
Той — будьте ласкаві! — Усе тут упадає!
То... то дарма!

»Най буде поступ, та екстремі — хрань нас
[Боже!
А впрочім говоріть хоч сто літ — не поможе!
Даруйте! Коли так, то
[ради вже нема.»

Друковано в часописі „Другъ“ 1876, ч. 21,
ст. 321 з підписом „Миронъ“.

15. Лицар.

(За Гайне-м).

Ой був то раз лицар понурій, німій,
Лице мав бліде та запале!
Ходив і хитав ся й дряв мов старій,
Мов сні його в день обіймали.

Нездаря він був, недотепа такий...
Куди лише плів ся, дівки і квітки
У голос за нам реготали.

Людий він бояв ся. Звичайно сидів
Сам в темному кутику дома;
Там тужно когось мов обняти хотів,
Та не говорив ані слова.
Та скоро лиш північ наляже на світ,
Щось дивно, чарівно звенить і брентить,
І дверь відчиняєсь тисова.

Тихесенько входить кохана його
У сукнях із морської піни;
Лице наче рожа, як мармур чоло,
У чівці брилянти й рубіни.
А коси мов золото з рамен пливуть,
А очка у серце жар роскоші лють —
Обійми їх бачуть лиш стіни.

Він сильно-любовно її обнима',
Холодний — огнем він палає;
Блідий — паленіє, задуми нема,
Несмілий — відвагою сьєє.
Вона з ним пестить ся, й хитруня — на раз
Підходить тихенько і виглядить час —
Завоєм лице закриває.

І враз зачарованим бачить ся він
В підводні хрустальні палати;
Здивований зір осліпля йому стін
Несказаний відблиск богатий.
В обіймах русалки мов п'яний лежить,
В очах їх любов, страсть і розкіш горить
Під духів веселі кантати.

І музика й спів переливами ллєсь,
В танках летять духи, мов носять їх крила.
Та він забуває себе й світ увесь,
Бо в нього в обіймах спить мила.
В тім світла погасли, хор духів утих, —
Оглянув ся лицар по стінах пустих —
Його се комірка похила.

Друковано в збірці „Баляды и розказы“
(Письма Ивана Франка I, Львѳвъ 1876), ст. 3—4.

16. Данина.

Хозарська дружина розбоєм жила,
Вона над Дніпро за розбоєм прийшла.

На горах Дніпрових град Київ стоїть,
А в городі тім трое братий княжить.

Післали Хозари сказати братам,
Данину платить степовим хижакам.

»Війна, як данини ви нам не дасте,
А де ми проїдем, трава не зросте.«

Кий, Хорив і Щек там князями були,
Вони таке слово Хозарам рекли :

»Жите наше мирне, війна не для нас ;
Данину ми дать вам готові сейчас.«

Хозари під містом табором стоять
І острять оружє й на місто глядять.

А з міста післанці передом ідуть,
За ними на возі данину везуть.

Данину до хана шатра завезли,
Начальники там на пораду прийшли.

»Яку-ж ви данину від міста взяли?«
»Князі по мечу нам від дима дали.«

Начальники смотрять, дивуєть ся хан.
»Не добру, о хане, прислали нам дань!

»В один лиш бік наше оружє стальне,
А зброя Полянів у два боки тне.

»Коли-ж вони з нами бороть ся почнуть,
Поки ми їх сто, наших двісті убють.

»І може прийде ще такий на нас час,
Що дань побирать вони будуть від нас.«

* * *

На київських горах розсіла ся тьма,
Та війську Полянів спочинку нема.

Тихесенько з Київа ряд за рядом
Спішить, де Хозари вколисані сном.

І рикнули роги, крик бою гуде...
Отсе-ж то загибіль Хозарам іде!

Страшний там був бренькіт мечів тих
[стальних,
І годі спасать ся Хозарам від них.

Ой голосно вили вовки із лісів —
Хозарам мабуть похоронний се спів.

А рано Хорс ясний підняв ся зза хмар, —
Все поле покрило ся труном Хозар.

Лиш хан їх полонений в путах сидить,
Здивованим оком на труни глядить.

І в низ похидилась його голова,
А слух наче ловить зловіщі слова:

»Мабуть незабаром настане той час,
Що дань побирать вони будуть від нас.«

Друк. там-же, ст. 4—5.

Літописне оповіданє про хозарську данину містить ся в початковій, недатованій частині нашого найстаршого літопису перед р. 852, по смерті трьох київських братів Кия, Щека та Хорива. Читаємо там по фотолітографічному виданю тексту (Повѣсти временныхъ лѣтъ по Ипатскому списку. СПб. 1871, стор. 12) ось що:

По сихъ же лѣтахъ по смѣрти братья сѣа
Быша [Полѣани] шендимн
Деревляны и инѣми школнымн.
И нандоша та Козаре
Сѣдѣщаа в лѣсѣхъ на горахъ.
И ркоша Козарѣ: „Платите намъ дань“.
Забмакше же Полѣане,
И вѣдѣша ѿ дыма мечь.
И несоша Козары князю своемѣ
И къ старѣишинамъ своимъ,
И рѣша имъ: „Се налѣзохомъ дань новѣ.“
Ѿни же рѣша имъ: „Ѿкъдѣ?“
Ѿни же рѣша имъ: „Е лѣсѣ на горахъ
Над рѣкою Днѣпровскою.“
Ѿни же ркоша: „Что сѣтъ вѣдѣкъ?“
Ѿни же показаша мечь.
И рѣша старѣкъ козарьстѣи:
„Не добра дань, княже!
Мы донскахом сѣ шрѣжьемъ
Ѿдиноа страны, рѣкше саблѣмн,
И снхъ шрѣжьѣ шбоудѣ шстро, рекше мечи.“

Єн нмѣть нмати на насъ дань
И на инѣхъ странахъ“.
Єе же събысть съ все.

17. Арфярка.

Вона :

Поцілуї твої
Мов пожежа палять!
Скажи, милий, чому
Так ті очі горять?

Він :

Пригорнись, поцілуй!
Не розпитуй мене!
Та-ж ти знаєш, душе,
Як люблю я тебе.

Вона :

Знаю я, милий мій,
Щирість всіх твоїх слів...
Та скажи, крім мене
Інших ти не любив?

Він :

Сотий раз вже кленусь,
Що крім тебе в житю

Нікого не любив
І любить не хотю.

Вона :

Вірю вже. Не кленись!
Пощо-ж клятва в любови?
Та послухай, се хто
Там співа за дверми?

Він :

Се арфярка якась!
Мила, йди, скажи ти
З співом, бренькотом тим
Геть арфярці іти.

Вона :

Ні, мій милий! Той спів
І бреньк арф я люблю.
Най арфярка вйде,
Співа пісню свою!

І арфярка бліда
У світлицю вйшла,
І по ній і по нім
Оком в-раз повела.

І всміхнула ся раз,
І всміхнула ся знов,

І з струн арфи різкий,
Острий бренькіт пішов.

Забрязчала одна
Голосная струна...
А арфярка? Ось що
Заспівала вона:

»Ktera holka bleđa
Ta se замуž ne vđa;
A ktera jako ruže,
Ta je dobra dla muže,
Bude hezka žena.“

В тім здрігнула чогось,
І в руках їй худих
Арфа стала німа
І струн бренькіт затих.

Він :

Вели, мила, сейчас
Геть арфярці іти!
Що за пісню якусь
Почала тут вести!

Вона :

Ні, най грає, як зна!
Най співає, що втне!

Та чом в тебе лице
Так бліде та хмарне?

Він:

Ет, пусте! Таких арф
І таких арфярок
Я не можу знести. (*До арфярки*):
Геть ти! Тут не шинок!

Вона (до арфярки):

Ні, не слухай його!
Заспівай ще що будь!
Про любов, чи про жаль,
Най хвилюєть ся грудь!

Та арфярка бліда
Обернулась, пішла,
І стиснувши в руці
Арфу з-тиха рекла:

»Нині рік, нині рік
Він мене так стискав!
Завтра рік — він мене
Відіхнув і прогнав.«

Чув і він і вона
Ті страшні слова:

Він до неї схиливсь —
Відвернулася вона.

Друковано там-же ст. 6—8.

18. Аскольд і Дир під Царгородом.

Чого Царгородці трівожно біжать?
Наїзники Руси напали Царград.
Народ весь у храм у Софійський вбіга,
Слізми, молитвами спасеня блага.
Наїзник у місто вже пре свої сили:
Варягів змий-човни всю пристань укрили.
Вже Греків надія у крові втопає:
Наїзник із пристані мури чіпає.
А в тім, чи се військо, чи хрестовий хід
Іде по-за місто на Босфор в похід?
Старий патріарх, а з ним клир і народ
В одежах покутних підходять до вод.
Всі клякли. Їх сльози, молитви та спів
Дивують наїздців з далеких країв.
А в тім патріарх в гору зносить зір свій,
В Босфор погружає чудовий завій.

Завій сей носила за свого життя
Заступниця вірних, Пречиста свята.

Сміють ся Варяги й гукають: »Дарма!
Завій не поможе, як сили нема.«

Нараз що за трус, що за крик повстає?
Босфор мов сказивсь, беріг хвилями бє.

І стогне і приска й клекоче вода,
Лупаєть ся беріг і в воду спада!

В вирах потопились Варягів човни,
Наїздників сили щезли без війни.

Лиш їх воєводи та Аскольд і Дир
Вертали зо стидом до київських гір.

* * *

В Босфорі не раз ще шаліла війна,
Та кістьми Варягів біліла стіна.

Минали столітя, Царгород упав,
А костий Варягів Босфор не забрав.

Мов сторож, що нагло на чатах умер,
Вони ще біліють в пристани й тепер.

Друковано там-же ст. 8—10.

Літописне оповіданє про напад Аскольда
й Дира на Царгород містить ся в найстаршій
літописі під р. 862 і виглядає по фотолітографіч-
ному тексту (цитов. вид. ст. 15) ось як:

Иде Аскольдъ и Диръ на Грѣкы,
И приде в дѣ. лѣто Муханла царя.
Царю же ѡшедъшю на Ягараны
И дошедшю в мѣ Черное рѣкы,
Ежесть епархъ посла емѣ,
Яко Русь идетъ на Царград.
И вороти сѧ царь.
Син же кнѣзь Свѣда кшедъше
Много оубиствъ христіаномъ створиша,
И въ двою стѣ корабли
Царьградъ ѡстѣпиша.
Царь же шде в городъ кнѣде
И с патриархомъ Фотиемъ
Къ сѣщии церкви стѣи Бѣи въ Клахернѣхъ
Есю ночь молитвѣ створиша —
Тако же божественѣ ризѣ стѣи Бѣи
С пѣсьными изнесъше в рѣкѣ ѡмочиша.
Тишинѣ сѣщи и морю оукротившю сѧ
Якѣ вбѣра с вѣтромъ вѣста,
И волнамъ великимъ вѣставшемъ засокѣ,
И безбожныхъ Руси корабля смѣте
И къ берѣгѣ извѣрже и изки ш,
Яко мало нхъ ѡ таковыи бѣды изывшии сѧ
И къ своимъ си вѣзратиша сѧ.

19. Шотландська пісня.

(Із Пушкіна).

Проти крука крук летить,
Крук до крука так кричить:
»Круче, як би нам те знати,
Де обід будемо мати?«

Крук до крука у одвіт:
»Знаю я, де нам обід.
В чистім полі жовте жито,
Там козаченька убито.

»Хто і за що вбив його,
Знає лиш сокіл його,
Кінь вороний, та хиба ще
Його любятко гуляще.

»Сокіл в цуці улетів,
На коника ворог сїв;
Любка милого жде свого —
Не вбитого, а живого.«

Друковано там-же ст. 10.

20. Рибак серед моря.

Розігралось Чорне море,
Розіграло ся мов звір,

Темний воздух перун поре,
Крутить ся й бушує вир.

Мов кроваве тигра око,
У яким і злість і страх,
Грає скісний промінь сонця
На розбурханих вирах.

Серед хвиль і піни й шуму
Чайка утлая несесть ся:
Крутить нею й кида море,
Ось-ось чайка розібеть ся.

А на чайці одинокий
Без весла рибак сидить,
І спокійно, мов байдужно
На тривогу хвиль глядить.

Його серця не трівожить
Образ смерти серед фаль.
Чи житє йому набридло?
Чи житя йому не жаль?

Я не знаю. Він на хвилі
Погляда мов на рідню.
»Грайте, милі! А мій човник
Видержить ще не одну.«

Серед шуму, клекотаня
Тужну думку він завів,
Хоч глушить мов голос мушки
Страшна буря його спів.

Він співає про вік давній,
Про щасливий предків час,
Про лицарські бої славні,
Про блиск слави, що погас.

Довго, тужно він виводить
На хисткім, слабім човні,
Хоч в найблизній може хвили
Втихне спів на моря дні.

Друковано там-же ст. 11—12.

21. Князь Олег.

Князь Олег по боях тяжких відпочив,
В задумі по пинній кімнаті ходив,
І нетерпеливо в вікно поглядав:
Князь Олег, як видно, когось дожидав.

Втворили ся двері, в кімнату йде
Старець і князеви поклін кладе.
Князь биєтро поглянув йому в лице.
»Здоров будь, віщуне!« — йому рече.

»Скажи мені правду по своєму дару :
Чи скоро й якою я смертю умру?«

Покірно вклонив ся віщун князю.
»Покинь відслоняти будучність свою!
Не знайде потїхи, хто її покров
Посміє зірвати зухвалов руков.«

Князю мов би жару насинав у кров,
Він глянув на діда наморщивши бров.
»Чи думаєш, що я дитина така,
Що слово марнеє мене вже й зляка?
Як знаєш будучність, то всю й відкрій!
Як ні, я скажу: »Ти дурисвіт старий!«

»Мій княже, дурити не вмю я.
Сумна, невесела будучність твоя.
Твій кінь, що найбільше його любиш ти,
Той має загибель тобі принести.«

»Як так, на Перуна клепу ся я,
Що більше не сяду на того коня.«

* * *

Летіли літа, мов Дніпра бистрота,
Князь Олег з війни знов до дому верта:
В далекий похід він із військом ходив,
Хозар, степових хижаків побідив.

Народ веселить ся, настав уже мир :
Князь Олег дружину ззивас на шир.
Весело три дни і три ночі пройшли :
Вони погуляти на лови пішли.

Дніпра узбережжєм біліє пісок,
А по за піском тим сосновий лісок :
На краю ліска на тім білім піску
Білійший кістяк, — кому він по знаку ?

«Любимець твій, княже, — конюх відповів, —
Твій кінь, що прогнать його в степ ти велів.
Що ми його гнали, не хтів він до тих
Свобідних вертать табунів степових.
І все лиш маячив пісками він сам,
Аж раз ми здохлого знайшли його там.»

«Мій щирий приятель!» — князь Олег
[сказав —
На білії кости з жалем поглядав.
«Я смерть йому вдіяв, прогнав його сам,
Повірів дурисвіта діда словам.»

Князь Олег до лоба погою діткнув,
В тій хвилі в нозі біль страшенний почув.
Бо в лобі тім краса сиділа змя,
І зубом отруйним шигнула князя.

Князь Олег хитнув ся і весь задрожав.
»Проклятий віщуне, ти правду сказав!«
Князь Олег посинів, зір в небо здійма,
Дружина до нього — в нім духу нема.

Друковано там-же ст. 12—14.

Жерелом сего поетичного оповіданя треба вважати поетичне оповіданє нашого найстаршого літопису, яке по т. зв. Іпатієвій копії в фотолітографічнім виданю в реконструкції на нєрвісну віршову форму виглядає ось як:

И живаше Олегъ въ Киевѣ
Миръ имѣа къ всемъ странамъ
И приспѣ осень, и поманѣ Олегъ
Конь свои иже бѣ поставилъ
Кормити и не всѣдати нань.
Бѣ бо преже въпрошалъ волхвовъ:
„Що чєго ми вєсть оумрєти?“
И рече ємоу Одинъ кѣдєсникъ:
„Внаже, конь, єго же любєши,
И ѣздиши на немъ,
Що того ти оумрєти“.
Олегъ же приимъ въ оумѣ си
Рече: „Николи же всадоу на конь,
Ни вижю єго коле того“.
И повѣлѣ кормити и
И не водити єго къ ємоу.
И прєбывъ нѣколко лѣтъ не дѣла єго,
Донде-же и на Грѣкы иде.
И пришедшю ємѣ къ Киевѣ,
И прєбывєть чєтыры лѣта.

На пѣтѣ лѣтѣ помани конь свои,
 От него же бахъ рекъли вѣски
 Оумрети Ѡльгови.
 И призва старѣшини конюхомъ
 Река: „Кде всть конь мой,
 Бго же вѣхъ поставилъ
 Кормити и влюсти его?“
 Онъ же рече: „Оумерлъ всть“.
 Олегъ же посмѣа са
 И оукори кѣдесника река:
 „Тотъ неправо молвѣтъ волѣси!
 Конь оумерлъ, а не живъ!“
 Я повелѣ ѡсѣдлати конь.
 „Да-тъ вижю кости его“.
 И приѣха на мѣсто, идеже
 Бахъ лежаще кости его
 И лобъ голъ. И слѣзъ съ коня
 Посмѣа са река:
 „От сего ли лѣба смѣтъ мнѣ взати?“
 И вѣстѣпи ногою на лобъ.
 И выникнѣчи змѣа
 И оуклюнѣ и в ногѣ,
 И с' того разболѣвъ са оумьре.
 И плакаша са по немъ
 Кѣ люднѣ плачимъ великомъ,
 И несѡша и, и погребѡша и
 На горѣ, нже глѣтъ са Цековнца;
 Бсть же могла его до сего дни.
 Словѣтъ могла Ѡльгова.

22. Керманич.

Черемошем бистрим, шумливим
На доли дараба летить,
Керманич на ній молоденький
В Черемоша води глядить.

В керманича серце мутить ся,
А з ока спливає слеза,
Лиш керму поводить поволи
По хвилях робуча рука.

Мов утка, дараба ось доре
Спокійну, широку глубінь,
І в воду понуривши очи
Вдивив ся керманич-легінь.

А в тім — чи се сон, чи се ява? —
Крізь сльози ввижаєсь йому,
Що ось надплива над чудесну
Підводну палату скляну.

З вікна її очи до нього
Дівочі якісь піднялись;
Дівчина та — Боже єдиний! —
Та, що він покинув колись.

І слухає пильно керманич...
Дівчина та плаче й співа:
»До мене, мій милий, до мене!
Чекаю на тебе жива..

»Хоч нас розлучили злі люди,
А смерть принесе нам спокій.
Ходи, тут твоя я на віки!
Ходи, тут на віки ти мій!«

Черемошем бистрим, шумливим
На доли дараба пливе;
В ній зломана керма, о беріг
Черемош, дарабою бс.

Глибоко керманич, глибоко
Лежить у скляному дворі;
Що присне о скелі дараба,
Йому вже то й не в голові.

Друковано там-же ст. 14—15.

23. Нещаслива.

(Із А. К. Толстого).

Чому-ж ти мене, тяжке горенько,
З світа не звело нещасливую,
Лиш роздерло в мні серце на-двоє?

Як не зійдець ся ранок з вечером,
Так не зжить ся двом добрим молодцям :
Ізза мене все вадять ся вони,
І оба мене лають-коренять.

Братік-ось мені дорікає так :
»По що ти пішла за паничка,
Втрутилась в рідню у нерівную ?
Ти відстуннице, перевертнице,
Від рідних своїх ти відстайнице !«

»Бадічко ти мій, рідний братіку !
Я в рідню йому не вбивала ся :
Сам ти, братчику, намовляв мене,
Намовляв мене, відавав мене«.

А тут муж мені дорікає знов :
»Із якого ти роду-народу ?
Яке віно ти принесла мені ?
Тай і чим мене вчарувала ти,
Приговірнице, чародійнице,
Мене з моїми ти розлучнице ?«

»Ой ти пане мій, милий мужу мій,
Нічим я тебе не пристрітила,
А взяв ти мене з волі вільної.
Не велике то й віно за мною :

Всього — серденько те покірливе,
Голова тобі все послухная».

* * *

Переріє же хміль через річеньку,
З дуба одного та на другий дуб,
І колишеть ся поміж обома
Над водицею зеленіючи,
Туги-горенька тай не знаючи,
Оба дерева обіймаючи.

Друковано там-же ст. 15—16.

24. Святослав.

Прощаєть ся з матірю князь Святослав :
»Ой їду я, мамо, та в Переяслав.
Щасливий, веселий Болгарії край,
І шишно там котить ся срібний Дунай».

А в Ольги пустили ся сльози з очий.
»Не кидай рідні, сину мій дорогий!
Не бідний, а рідний і руський наш край,
Дніпра не замінить вам срібний Дунай.
В чужині там скарби, тай зрада-ж бо є!
Чужого забагнеш, а стратиш своє».

Та дармо ридає і дармо благає :
Князь буйний дружину в похід закликає :

І пеньку стареньку у сльозах лишив,
За славою й сріблом в Болгарі спішив.

Ой правду сказала та мати Святослава.
Де скарби, там зрада, а гіркість, де слава.
Воює в Болгарії князь Святослав, —
Богато там горя і лиха зазнав.
В тім з дому доносять: »О княже, вертай!
Орда Печенігів воює твій край«.

Ой скорим походом на Русь повертав
З багатим здобутком буйний Святослав:
А хвилі Дніпра по перогах шумлять,
В густих очеретах вороги сидять.

А Свіцельд, стар лицар, сказав до князя:
»О княже, не видержить сила твоя.
Як нас у степу нападуть вороги,
Не зможемо їх удержати ваги.
У Корсунь хіба на зимівлю вертай,
Весною-ж у рідний повернемо край«.

»Мій край нападають поганські сини,
А ми маєм ждати спокійно весни?
Ні Грек не злякав нас, ні військо Болгар.
А тут степовий би злякав нас дикар?«

Пливуть Дніпра води то тихо, то з шумом,
А військо князеве огорнене сумом.

А скоро ніч темна на степ налягла,
Орда Печенігів страшна надтягла.

Кровава була там і люта борба,
І падали трупи, в покіє мов трава:
І кровця лила ся рікою-рікою,
Заледво де сотий уйшов з того бою.

У ранці кровавеє сонце сходило,
І Руси великеє горе звістило;
Ось війська останки знесилені йдуть,
Князя безголовий труп коні несуть.

А хан Печенігів в стену пирував,
На пир старшину свою всю завізвав.
Побіди він празник з ними обходив,
Із срібної чаши на пирі тім пив.

Ся чаша, то череп князя Святослава,
Оправлений в срібло — ось вся його слава!
На чаші тій напиє лиш знати дає:
»Чужого забагнеш, утратиш своє«.

Літописне оповіданє про Святослава, відповідне змістови сеї поемки, в тексті київського літопису (наведене виданє ст. 49) виглядає ось як. Під роком 6675 (967) поміщена коротка звістка:

**Иде Сѣославъ на Дѣнай на Болгарн,
И бившимъ сѧ шдолѣ Сѣославъ Болгаръ**

И взѣ городовъ ѿ. (80) по Дѣнаю,
И сѣде княжа в Перемыславци,
Смла дань на Грѣцѣхъ.

Далі під р. 968 іде поетичне оповіданє про
напад Печенігів на Київ та про воєводу Претича,
яке кінчить ся ось якою допискою:

Послышавъ Стѣславъ къборзѣ късѣдѣ на кони
Съ дрѣжиною своєю и приде въ Киевѣ,
И цѣлова мѣрь своєю и дѣти своєю
И съжали сѣ ш бывшем шт Печенѣгъ,
И собра вои и прогна Печенѣгы в поле,
И кысть мирно.

Під слідующим роком 969 (ор. cit. ст. 50–51)
читаємо ось яке оповіданє:

Рече Стѣславъ къ мѣри своєю и къ бояромъ своимъ :
„Нелюбко ми вѣсть в Киевѣ жити ;
Хочю жити в Перемыславци в Дѣнанъ,
Ико то вѣсть среда земанъ мови,
Ико тѣ всѣ блага сѣхадать сѣ ;
Шт Грѣкъ паволокы, золото, вино
И швоши разноличьни,
И ищѣховъ (зам. ис Чѣховъ) и изъ Оугоръ
[серебро и комонн.
Изъ Русѣи же скоро и вѣскъ и медъ и чѣладъ“.
И рече емѣ мѣри : „Видиши ли мѣ колнѣ сѣщю?“
Бѣ ко разколѣла сѣ оуже Рече же емѣ :
„Вамо хоцѣши шт мене?
Погрѣбъ мѣ иди, а може хоцѣши.“
И по трѣхъ днѣхъ оумре Шлга.

И плака сѧ по нѣм сѣтъ вѣа и вѣщци вѣа
И людѣ всѣ плачемъ великимъ,
И несѣше погребѣна ю на мѣстѣ.

Літописне оповіданє не означає докладно, на яким місці похоронено Ольгу, а подає далі її заповіт, за яким слідує похвала Ользі (ст. 51—52). Далі під роком 991 літопис подає оповіданє про другий похід Святослава на Болгарів та його війну з Греками, а також договір із грецьким царем Ціміскієм, яким Святослав був змушений закінчити сю війну. Далі читаємо (ст. 55):

Створивъ же миръ Стѣслав съ Грѣкъ,
И поиде в лодѣхъ къ порогомъ.
И рече вѣмъ вѣвѣда штенъ Искѣнгелдъ:
„Понди княже школо на конѣхъ,
Стоять бо Печенѣзи в порозѣхъ“
И не послѣша сѧ и поиде въ лодѣхъ.
Послаша же Переяславци къ Печенѣгомъ глѣа:
„Идетъ Стѣславъ в Рѣсѣ
Бѣзем имѣнѣе много оу Грѣкъъ,
И полонѣ вѣщисленѣ,
И с маломъ дрѣжины.“
Слышавше же Печенѣзи се застѣпиша порогы.
И приде Стѣславъ къ порогомъ,
И не бѣ азѣ пронти пороговъ,
И ста зимевать въ Бѣлокережѣхъ.
[И] не бѣ к нимъ крашина,
И бысть гладъ великъ,
Ико по полѣгрянѣхъ голова конача.
И зимова Стѣславъ, вѣснѣ же приспѣвѣши
Понде Стѣславъ к порогѣ.

Під слідуючим роком 972 читаємо коротке оповіданє про смерть Святослава, безпосередно навязане до попереднього:

Приде Сѣославъ в пороги,
И нападе на на Кѣра, князь печенѣжскыи,
И оубиша Сѣослава, и взяша головѣ его,
И волкѣ его задѣлаша чашю,
Слокавше лобѣ его золотомъ,
И пьхуѣ в немъ.
Свѣнгалдъ же приде къ Киевѣ къ Ярополкѣ.

Дописано дня 10 надолеста 1913,

25. Русалка.

(Із Пушкіна).

Над озером в глухій діброві
Спасав ся десь-колись монах,
Все в праці тихій і суровій,
В задумі, пості й молитвах.
Вже смерти ждучи леда хвилі
Старий і гріб собі копав,
І щоб з життя ослобонили,
Святих угодників благав.

Раз в літню пору край порога
Своєї хаточки старий
Анахорет моливсь до Бога.
Смеркало. Пінивсь чорторий

На озері і дихав млою.
Бір почорнів. У небесах
Плив місяць смугов світляною.
Вдивив ся в хвилі наші монах.

Глядить, і страх його проймас,
І сам не зна', що пізнає.
І бачить; хвиля бризка, грає,
І тиха знов, гладка стає.
І враз легенька, мов тїнь ночі,
Біленька, мов маєвий сніг,
З хвиль дїва виплила, плюскоче,
І мовчки сіла на моріг.

На монаха глядить тужливо
І пишні коси чеше в лад...
Старий із острахом на диво
Глядить на ту чудову статъ.
Вона головкою хитнула,
Рукою старцеви кивнула,
І враз падучою звіздою
У сонних хвиль глїбїнь пірнула.

Всю ніч не спав старий понурий
І не молив ся цілий день;
В думок зворушених він бурі
Вбачав ту дївчину лишень.

Знов мгла на борн ляговить ся,
Крізь хмари місяць прогляда,
І знов на березі дівця
Сидить чарівна та бліда.

Глядить, манить його до себе,
Цілує, мов би з-нехотя,
То грає, плюскаєть ся в водах,
Регоче, плаче мов дитя.
Монаха кличе й мов зітхає...
»Сюди! Сюди!« І звук брешить.
І знов у хвилях поринає
Серед нічної тишини.

На третій день пустинник сивий
До праці й труду вже не йшов.
Сидів над озером до ночі,
Аж бір покрила мряка знов.
Розвіяв ранок тьму нічную. ---
По монасі пронав і слух,
Лиш сиву бороду у хвилях
В час бурі бачив раз пастух.

Друковано там-же ст. 19—21.

26. Лімста за вбитого.

(Арабська дума, з Гетого).

I.

На стежці вбитий він
Під скелею лежить,
А кров його пливе.
Каміне червонить.

Вмираючи мені
Тягар він наложив, —
Не діжде враг, аби
Присягу я зломив.

»Сестрінче любий мій!
Грізний, хоробрий ти!
Я гину зрадою...
Ти смерть мою пімсти!

»Хай лютий буде зір
Твій, як змії отруя,
А стяг розвятий твій
Хай смерть врагам віщує!«

І впали в груди мені
Слова ті мов скала,

І мов під тягаром
Душа нить почала.

Ох, бо порадника
Судьба мені забрала,
І найщирійшая
Душа світ попрощала!

В холодний день він був,
Мов сонця теплота,
А в спеку наче тїнь,
А в сирагу мов вода.

Мов олень бистрий був,
Веселий, мов дївчина,
Героя смїлість в нїм,
А в тїлі сила львина.

До ціли простий шлях
Вмїв він усе знайти,
А зради він не знав,
Не хтїв підступно йти.

Мов дощ з небес, так він
Лив щедро дари нам,
Мов грїм з небес, нїс він
Загибїль ворогам.

А чорний волос у його
На плечі аж спадав,
А пишній перський плащ
До стіп йому сльивав.

Та скоро в полі знак
До бою заgrimів,
Мов вовк голодний він
На добич так летів.

Він їздив сам, лиш меч
Йому товариш був
В Ємені кований —
Враг силу його чув.

Той плащ, той меч не раз
Пізнать могла горда
Вся гудзейлітська
Хикацькая орда.

На плащ той шайка їх
І на той меч стальний
Засіла — і мій друг
Згиб від тих лютих змій.

Глядять, ябу йому
Враг постіль зготував!

Верблюд би в скалах тих
Сам ноги поломав.

Сходяче сонечко
Злякало ся того,
Обдертого, в крови
Побачивши його.

Не радуй ся перед часом,
Погане племя злеє,
Бо в твоїй крові втопиться ся
Весь біль душі моєї.

II.

Полудне жаркеє.
Наш відділ хоробрий вже збив ся
У купу тісну ю. Рушаєм!
І ген за піски вже бог сонця
На сон свій склонив ся, —
Ми тягнем, мов хмари над гаєм.

А кожного дух, наче меч:
А вірні мечі у піхвах.
При боці його кожний чує...
А кожного кінь наче тигр...
На сірих, далеких степах
Шакаль лиш наш похід вартує.

Ой ворог сон-зілля ¹⁾ не мало
У вечір хлистав,
І спить непробудно в таборі...
Гей, тут його відділ наш смілий
У самую пору напав!
Не вздрить уже ранньої зорі.

Зачніте-ж кровавеє діло!
Смерть трупи валить...
Два племена впали в могили,
А лиш не богато втекло. Увесь степ
Їх крові потоки зкрасили,
А вид той убитому милий.

Їх кровю вгасили ми спрагу
Тяжких наших спис,
Горячий пісок напоїли...
З різні тої кожний із нас
Лиш меч весь у крові приніс,
А ран ми на тілі не вздріли.

Тепер нам сорбетів, вина подавай!
Я не знаю про заказ Корана!

---

¹⁾ Сон - зілля — опіум, якого вживають
східні народи для спровадження приємних снів.

По труді заплата! По битві страшній
Скоштуємо розкошів раю.
І втіх ні одна не вменшає нам рана.

Най меч мій булатний,
Най кінь вороний і усі
Сьогодні зазнають, що радість і згода!
І як та пустиня в крові ворогів,
Так най-же купаєть ся нині в вині
Побіда мого народу!

Подай мені чашу тяжку, золоту,
Гей Савар беґ-Амре, мій друже!
Та все-ж і убитого жаль,
І серце болить мене дуже.

З сталеві чаші ми смерти наші
Ворогам дали нашим,
Гудзейлітам тут нині!
І гляньте, як твердо поснули вони!
Не грозить вже нам ані разу
Їх шайка посеред пустині.

А чуєте там, як пустиня
Уся гомонить
Гієн прошибаючим риком?
Он стадо вовків блискооких

До трупів ворожих летить,
Шакалі їх шарпають з криком.

Глядять, онде кречети як
Із синього неба падуть
І гордо по трупах ступають!
Ось тут їм пожива! Ось тут
Нажруть ся до-сита вони,
Що вже ї підлетіти в гору не здолають.

Друковано там-же ст. 21—24.

27. Хрест Чигиринський.

Гей в місті Чигирині
Там церков — Спас святий,
В тій церкві хоронить ся
Козацький хрест старий.
На тім хресті до нині
Ще давній наше сєть:
»Мир мирним! На враждущих
Сам Бог і його хрест!«

У притворі до нині
Старий той хрест стоїть,
Мов свідок лїт минувших,
Страшних забутих бід.

І лиш еліпці старії
З піснями на устах
Сидять мов сум могильний
У стіп того хреста,

І не одну співають
Вони старую вість
Про наше горе-лихо
Та про ворожу злість.
І серце смуток тисне
На вісти з тих часів,
І відірвать ся тяжко
Від тих старечих слів.

* * *

Весна настала красна,
Зацвив пахучий крин ¹⁾;
Немов козак гулящий
Прибрав ся Чигирин.
Мов дівчина в неділю
Природа вбрана вся,
І наче щастє в серці,
Така її краса.

---

¹⁾ Крин — лілея.

Болоня край Чигрина
Не мраки залягли,
То два війська ворожі
До бою надтягли :
Брати два, ворогами
Роз'єднані з собов
Прийшли, аби пролити
Річками братню кров.

І стали проти себе
Тут Лях, а там козак,
Тут гордий пан, там низький,
Цогорджений бідак :
Тут певність, там зневіра,
Тут жадоба, там жаль...
Ірзають бістрі коні,
Блищить до сонця сталь.

Гей, гордо пан Жолкевский
На конику жене !
Гей, гордо людське військо
Рядом стоїть страшне !
А сугорби понуро,
Мов поле сиві мгли
Не веселі козацькі
Ватаги облягли.

»Заждїть! — кричить Жолкевский, —
Раби, навчу я вас!
Не прийде вам охота
До бунту другий раз!«
Три шибениці ставить
На горб, щоб кождий здрів,
І напиє понад ними:
»Се жде бунтівників«.

»Гетьмане Наливайку! —
Озвав ся Лобода, —
Се що таке на горбі?
Яка нова біда?
Чи стяг се, що в бій шляхту
Веде? Ану смотри!
Менї здаєть ся, бачу,
Там шибениці три«.

А Наливайко каже:
»Щасть Боже їм і з тим!
Та ми підем до бою
Під знаменем святим.
Гей, братя, хрест поставте
На горб, на нїм письмо:
»Мир мирним! На враждущих
Сам Бог і хрест його«.

Знов день настав, страшная
Зняла ся боротьба:
Немов огонь з водою,
Так перли війська два.
Чим висше світле сонце
По небі в гору йшло,
Тим більш братської крові
На землю там пліло.

І стала послабати
Козацька сила вже...
Лютус пан Жолкевський
І в пень козацтво тне.
»Ось вам наука, хами, —
Так грізно він кричить, —
Як різать нашу шляхту
І села нам палить.«

І всі козацькі очи
Звернули ся на раз
До видного на горбі
Хреста в страшний той час.
І бачуть: чи се привид,
Чи правда? Із землі
Хрест двигаеть ся звільна
І мов плыве у мглі.

Мов невидимі руки
Несуть його — пливе
Аж там, де пан Жолкевський
У пень козацтво тне :
І серед боєвища
Той хрест чудесний став,
Мов раменами кріпко
Козацтво заслоняв.

Всі бачучи те диво
Стоять мов умерлі...
Не гримають мушкети,
Не блискають шаблі.
В тривозі пан Жолкевський
З рук шаблю опустив :
Дивив ся, мов не бачив.
Стояв, мов і не жив.

А Наливайко крикнув :
»Так, братя, так і єсть!
Мир мирним! На враждунцях
Сам Бог і його хрест!
За мною! Най пізнають
Ляхи, що з нами Біг,
Що проти Бога зміг ся,
Хто проти нас ся зміг!«

На захід вже сідало
Святе сонце в низ :
Кінчив ся при Чигрині
Бреньк стали, ломіт спис.
При шибеницях військо
Шляхетське полягло,
Рікою трупів много
І крові поплюло.

Один лише Жолкевський
Уйшов, не згинув він :
За ним козацтво довго
Ще гнало ся в здогін.
»Зажди, — кричить козацтво, —
Жолкевський, та смотри !
А для кого-ж лишив ти
Ті шибениці три ?«

* * *

Кроваве боєвище
Травою поросло ;
Могили вкрили трупів.
Мов буря все пройшло.
Козацькі й лядські сили
Розвіялись мов прах, —
Не згинула лиш незгода,
В вражді ще Русь і Лях.

І чи коли настане
Нам щасливіший час?
Чи завитає єдність
І згода й мир до нас?
Бог знає. Та ми слова
Не зречемось того:
»Мир мирним! На враждунцях
Сам Бог і хрест його.«

Друковано там-же ст. 24—27, а також у календарі „Днѣстрянка“ 1876, ст. 61—66.

Отся поемка основана на неісторичнім, хоч і досить поетичнім оповіданю про битву між Наливайком і Поляками під Чигирином у р. 1596, що вперше появилось ся в „Исторіи Русовъ или Малой Россіи,“ приписаній Юрію Кониському, архієпископови білоруському, але написаній Полетикою й виданій О. Бодяньським у Москві 1846 р. В рукописі ся книга була відома першому історикови Малої Росії, Бантишови-Каменському, від якого переняв те оповіданє наш галицько-руський письменник Богдан Дідицький, у якого „Народной Исторіи Руси отъ начала до новѣйшихъ временъ“ (Львовъ 1868 р., ч. II., ст. 96—98) се оповіданє читав я також іще бувши учеником гімназії в Дрогобичі. Подаю тут оповіданє „Исторіи Русовъ“ (ст. 36—38) у перекладі на нашу мову.

„Гетьман Наливайко почувши, що польське військо збираєть ся до Черкас і Білої Церкви

в повнім узброєнню, почув себе змушеним зібрати також своє військо до Чигрина, і станув табором при ріці Тясмині, де укріпивши своє становище окопами та артилерією, дожидав почину від Поляків. Вони появили ся незабаром у великім числі під проводом коронного гетьмана Жолкевського. Наливайко виставив проти них три білі хрещаті хоругви, се зн. три стяги з хрестами вишитими на них і з підписом або девізою: „Мир християнству, а на зачинців Бог і його хрест.“ Супроти сих знаків, що голосили мир, Поляки виставили три шибениці й повісили на них трьох руських висланців, Богуна, Войновича та Сулиму, яких гетьман вислав був у місто, і яких зараз перед обома військами повішено з написом „Кара бунтівникам.“

„Після сего Поляки вдарили на козацький табор. Наливайко завчасу уставив у закритім місці за табором засідку з добірного війська, уставленого в фалангу, і коли з обох боків почала ся завзята перестрілка з гармат і мушкетів і поле битви покрило ся димом, він вивів свою фалангу з засідки і вдарив усею силою в сам осередок польської армії. В той сам час рушили козак з табору і взявши Поляків у два огні, змішали їх і завдали їм страшний погром. Бійка та різня тягли ся більше як єім годин. Козак бачучи безчесно погибших, повісених своїх товаришів так розлютили ся на Поляків, що ані чути не хотіли про згоду або пардон. Ранених і повалених на землю добивали другий раз, а тых, що кидали ся в ріку та тонули, ви-

тягали арканами та різали. Втекою ратували ся тільки ті, що мали незвичайно бістрі коні; решта впала на місці, або була вбита в ростічи по степах. При розбираню та хороненю тіл начислено й накарбовано по козацьки 17.330 мертвих Поляків. Ті трупи постягано купами довкола шибениць, де висіли товариші, і там закопано, а повішених знято, завезено до міста й похоронено з честю в церкві соборній чигринській св. Спаса.“

Ціле те оповіданє зовсім не історичне. Просторе оповіданє про „трагедію Наливайка“ на основі сучасних жерел поміщене в книзі проф. М. Грушевського, Історії України-Руси, т. VII, ст. 208—232.

28. Коляда.

(Руським господарям).

I.

Гей, як то було із первовіку — Гей дай
В Господа Бога діточок много, [Боже!
А межі ними не дві зірниці,
Не дві зірниці, а дві сестриці.
»Час вам, дітоньки, в світ розійти ся.
Ось тут даю вам хату й палату,
Ось тут даю вам плуг і шабельку, —
Все те даю вам та до вибору.«

Сестра молодша, бач, цікавійша.
Швидше сягнула, палату взяла.

Старшій сестрици хата зістала,
Сестра молодша, бач, цікавійша,
Скорше сягнула, шабельку взяла,
Старшій сестрици плуг полишала.

І розійшли ся у світ сестриці,
І стали жити близько при собі,
Близько при собі, напроти себе.
Старша сестриця в бідній хатині,
Молодша в ясній, пишній палаті:
Старша сестриця землю оре
І засіває яреє жито,
А її ниви золотом вкриті:
Молодша ходить, шаблев воює,
Золото, срібло в палату зносить.

Довго жили так обі сестриці,
Довго жили так, не сварили ся.

Сестра молодша, хоч много мала,
Стала украдкою завідувати
Ярого жита, проса й пшениці,
Що росли буйно в її сестриці.

II.

Ой як то було із первовіку, — Гей, дай
Як Жиди Христа на муки брали, [Боже!

На муки брали, на хрест розпяли,
Пречиста Діва весь світ сходила,
Весь світ сходила, сина гляділа.
Гіркії сльози все проливала,
Білії ручки з жалю ломала.

А де упаде її сльозонька,
Там тобі стане зимна криниця:
Де білі ручки з жалю заломить,
Там тобі стане шумна діброва,
Шумна діброва з вітром говорить.
А де із жалю зітхне до Бога,
Там тобі роєм ярі пчїлоньки,
Ярі пчїлоньки медок збирають.

Пречиста Діва весь світ перейшла,
Весь світ перейшла, сина не знайшла:
Весь світ за нею зазеленїв ся,
Весь світ за нею розвеселив ся.

Ої сидить панї в пишній палатї,
Шабельку острить, думку думас,
Думку думас, слугів питає:
»Що там за діва їде полями,
Де полями, тяженько плаче,
Рученьки ломить, Господа молить?
За нею поле зеленїєть ся,
За нею річки розливають ся,

За нею діброви розвивають ся.
Біжить до неї, напроти неї,
Нехай не ходить по моїм полю!
Бистрії річки водами грають,
В поході військо моє спиняють.»

Старша сестриця по полю ходить,
По полю ходить, коши рахує,
Рахує-числить, зчислити годі.
Старша сестриця задумала ся.
»Що то за дїва полем ступає,
Полем ступає, тяженько плаче,
Рученьки ломить, Господа молить?
За нею поле зеленієть ся,
За нею річки розливають ся,
Шумні діброви розвивають ся.»

Старша сестриця пішла до неї,
Пішла до неї напроти неї,
За ручку бере, словом втішає,
Словом втішає, так промовляє:
»Ой не ходи ти, красная дїво,
Ой не ходи ти світом блукати,
А ходи жити до мої хати!
Я тобі рано ноги умию,
Ноги умию, сльози обсушу,
З твого серденька тугу прогоню.

Я тобі в днину світлоньку вберу,
Світлоньку вберу, їсти злагоджу,
Я тобі в вечір ліженько встелю,
Я тобі на сон ще й заспіваю.»

III.

В старшої сестри як бір пшениця — Г.
В старшої сестри яреє жито [д. Б. !
Колосом клонить, пісеньку дзвонить :
»Нас Мати божа благословляла,
Нам Мати божа зраст дарувала,
Бо божа Мати у нашій хаті.»

В ясної пані пишні палати,
Пишні палати з вітром валять ся :
В ясної пані острі шабельки,
Острі шабельки в боях щерблять ся.
Пів її краю, то гай в розмаю,
Пів її краю багна вкривають,
Багна вкривають, піски зсипають.

Ясная пані хоч много мала,
Позавиділа старшій сестрици :
Шабельку острить, думку думає,
І до слуг своїх так повідає :
»Спішіть ви скоро, вірнії слуги,

Зв'яжіте в пута мою сестрицю,
Зв'яжіте в пута, приведіть тута!
Най відберу їй буйну пшеницю,
Най відберу їй яреє жито.»

Побігли слуги, швидко вернули,
Та ясній пані слово говорять:
»В твої сестриці в тісній хатині
Ясність велика, радість велика!
За столом сидить Пречиста Діва,
За столом сидить, за вечерею;
Твоя сестриця хліби ломає.
Хліби ломає, пісню співає.»

Ясная пані думку думає,
Думку думає, слуг послає.
Слуг послає, так промовляє:
»Ні на-що, слуги, ви не зважайте,
Мою сестрицю припроважайте!«

Побігли слуги, швидко вернули,
Та ясній пані слово говорять:
»Твої сестриці бідну хатину
Ангел сторожить, нам мечем грозить:
Ід тій господі приступить годі.»

Ясная пані в гнів попадає,
В гнів попадає, сама рушає.

Ведить сестрицю в пута кувати,
Ведить їй власне поле орати,
Власнеє поле, та не для себе!

Ой сумно сонце в осені сьяс,
Ой сумно літом шумить діброва.
Старша сестриця гіренько плаче,
По полю ходить, рученьки ломить,
Бога благає, так промовляє:
»Рости, рости ти, яреє жито!
Роди, роди ти, буйна пшеничко!
Я тебе орю, чорнес поле,
Я засіваю, та не для себе.
Ясна я пані хліб забирає.
Мої дітоньки з голоду плачуть,
З голоду плачуть, хлібця не бачуть.«

На чистім полі як бір пшениця,
На чистім полі яреє жито
Колосом клонить, пісеньску дзвонить:
»Нас Мати божа благословляла,
Нам Мати божа зраст дарувала,
Бо божа Мати у нашій хаті.«

IV.

А рад ти знати, чесний господарю — Г.
Хто ті зірничі, рідні сестриці? — Д. Б.

Старша сестриця — Руська земляця,
Менша сестриця — Лядська земляця.
А рад ти знати, чесний господарю,
Коли скінчить ся старшої горе?
Пречиста Діва з сином царствує,
Пречиста Діва плач сестри чує.

А за тим словом бувай же здоров!
Дай тобі Боже в горю потіху,
Дай тобі Боже в нужді надію,
Дай тобі Боже сильную волю!
Збав тебе Боже від злих сусідів,
Збав від невірних синів вирідних,
Збав тебе Боже від тьми-неволі!

Весна настане, — сій жито яре,
Сій жито яре, яру пшеницю!
Осінь настане, — збирай шасливо!
Зима настане, — пісні приносить;
Літо настане, — ти не жури ся,
Вийди на поле, поведи оком!

На чистім полі як бір пшениця,
На чистім полі яреє жито
Колосом клонить, пісеньку дзвонить:
»Нас божа Мати благословляла,

Нам божа Мати зраст дарувала,
Бо божа Мати у напій хаті.»

Писано в Дулібах коло Стрия д. 24. грудня
1875. Друковано в вище наведеній книжечці
ст. 27 - 32.

НАШІ ЧЕСНОТИ.

29. А. Діяльність.

Була десята. Люд по вулицях глотив ся.
До своїх діл давно усяк уже манджав.
Зі сну здорового я йно-що пробудив ся
І в постели мягкій ще у шів-сні лежав.

Заледво сніданє, що служниця внесла ми,
Вигідно лежачи спожити я поспів,
Аж тут приятель мій, мов звіяний вітрами,
До мене напруго мов блискавка влетів.

»Добрий день! Ти ще спиш? Чи стыду ти
[не маєш?

От знаєш, новину тобі спішу сказати!»

»Ну, що?» — »А наших письм остатні числа
[знаєш?»

»Ні! Онде як прийшли, нерушані лежать.»

»Чому-ж ти не читав?« — »Так якось від-
[вело ся.«

»Ах, голову дурна! Ану лиш прочитай!
Там ділане таке на Руси почало ся!
Тепер на певно в нас правдивий буде рай!«

»Ади, у руху все! Тут »Слово« — »Разом!« —
[кличе —

»Візьмімо ся до діл і »русскость« боронім!
А ти, ізящний наш, російській наш язиче,
Стань чистий як вода, гучний неначе грім!«

»А там »Наука«, бач, премудро як навчає
Про Ілю Муромця наш темний, бідний люд,
Як тепло, горячо і твердо »защищає«
Вірнопіддательний, консерватівний труд!

»Про »Радү Русскую« вже й не казать.
[Усюди,

Де лиш читать почнеш, наскакуєш як раз
На звороти: »Не снім! Благословенні труди!«
Та »Вже прийшов і нам свободний праці час.«

»Де, де! Уже й »Ластівка« про працю скрізь
[цвіркоче,

Качковське Общество діяльне, що аж страх!
»Народний Дом« собі-ж до діла брать ся хоче,
І »Русска Матица« стрясає »лѣни драхъ».

» Душа втішаєть ся і серце в груді скаче,
Коли подумаю, що се зачнетъ ся в нас.
Бігме, вже видить ся, як все стає иначе,
Як все росте, цвите! Та час бо вже, ой час!«

» А ти лежиш та час марнуєш! Чи не стид же
Тобі, не хочеть ся йти також їх слідом?
Ну, рухай ся лише! Вставай, збирай си
[швидше!
Пора заняти ся і нам яким трудом.«

» Ти правду кажеш, а! — сказав і я огнисто. —
Вставати — ну, встаю. І знаєш, що? Ану,
Для «Друга» втну статю від разу ось на
[чисто:
» До діла!« А потім ще на часок засну.«

30. Б. Патріотизм.

Пан-отчик наш, го-го! Дай Боже їм прожити!
За рускістю стоять так твердо як скала.
З Ляхом вони — та де, й не стануть говорити.
Лиш Русь у них одна, величня та ціла.

Я при виборах їх раз бачив. Серце в груді
Росло, коли я чув, як мовою твердою
Виборців гріли на ті виборіві труди,
А люд довкола них стояв, мов під скалою.

І бачив потім я, всім серцем сокрушений,
Як лютились вони і лаяли весь світ,
Що чернь та темная, гідкий той люд мер-
[зенний
Не слухав ради їх, відкинув їх совіт.

»О ганьба Русинам!« — кричали патетично
Панотчик, за столом сидячи при вині, —
»Послом у нас Ляшок, »избранный вже вто-
[рично,
Хоча посольство те належить ся мені.«

»Та де там! Тих волів хоч довбнею між вуха.
Дарма! Послухає, притакне, ще й кивне,
А зробить так? Ні руш! Жидів, панів по-
[слуха!
Мов цап за іншими в чужий город майне.«

»І що я їм не раз наклепчу, наговорю,
І в карк не одному котюзі натовчу:
»Ти Русин! Лях твій враг! Ти голосуй за
[мною!«
Куди там! Дурнів тих ніколи не навчу.«

І довго так іще пан-отчик глаголали.
Зворушила мене їх мова аж до сліз.

Та як до дому ми із міста повертали,
Я з хлопом здибав ся, що в плахті хойту ніс.

Зайшов у бесіду я з ним. Він таки з того
Самого був села, що й наш той пан-отець.

»Як там у вас?« — »А як? Все добре,
[слава Богу.
Пан-отчик наш — го, го! Вони всім нам
[отець.

»У них і пасіка і сад, будинки ладні,
Що Господи! Вони господар! А яка
Худібка! В домі їх хати які порядні!
Наслухав ся не раз я дива від дяка.«

»А що? Хиба самі в покоях не бували?«
»Бог з вами! Як же се? Хто вигадав? Таким
Замурзаним, брудним, як ми! То-ми б ся
[мали,
Як би котрий посмів вийти! Он раз Яким,

»Братанич мій зайшов... Не дай-же Христе
[Боже,
Якої лайки він від пан-отця набрав!
А Мирона колись як випхнули, то може
По сходах разів пять у низ він карбуляв.

»О ні, пан-отчик наш порядок люблять дуже.
Ну, знаєте, що ми? Простацтво. Де нам знать
Звичаї добрії? Звичайно, нам байдуже.
Вони-ж то день у день дурних розуму вчать.

»Не раз то й прикро нам. Звичайно, в чоло-
[віка,
Хоч і який неук, а честь своя то й є.
Та що робить? Не раз то й гірша ще по-
[бліка,
Як прийде дати що, а тут ось не стає.»

»Що дати?« — запитав я, так собі цікавий. —
»А так, от трафить ся: народить ся, умре...
У пан-отця, то вже порядок на ті справи,
Як зажадають, то хоть круто, дати тре.

»Тай ще остатніми роками от настала
Нова біда... Якісь книжки, — Христос там
[зна,
По що і від чого. Громада вже складала
Щось десять раз на них. І най би хоч одна

»Здала ся до чого! А я вже й допитав ся
Дяка, що в тих книжках написано? Сказав:
»Казета. Там стоїть, який де в світі став ся
Припадок, всячина.« Одну мабуть назвав.

»Наука,« другу знов, здаєть ся, »Руська Рада.«
Але по що їй на що складала ся на них
З послідного не раз у нас уся громада,
Бог знає! В нас ніхто не знає, що там в них.«

Богато говорив той селянин. »Та що то, —
Подумав я, — от хлоп, плете, аби плелось!
І на найліпшого чернь кидає болото.
І слухати брехні такої не ялось.“

І справді він брехав. Пять неділь нині тому,
Я був у пан-отця. Гай, гай, таких людей
Не много начислив у нас, відданих своєму
Краєви, щирих та сердечних, як отсей!

Який смачний обід! І як чудово грає
На фортепяні їмость! Найстарша дочка
Француські повісти як ніч, так день читає...
Жаль тільки, що в селі біднота там така.

Говорять, у перед не так там зле бувало.
Ну, та тепер і скрізь настав недобрий час.
Йому-б на красшу де парафію випадало,
Аби не бідував заслужений у нас.

Обід, говорю, був предобрий. Лиш випадок:
Десь служниця таріль розбила. Ну, за се

Взяла по-за-вуха три рази. То порядок!
На другий раз нехай обережнійш несе!

Над вечір там якийсь хлопчисько приволік ся.
»Я бідний сирота, — говорить, — вже три дни
Не їв... Шукаю служби де... Змилосоудіть ся,
Найміть та накорміть, бо вже я геть зомлів.«

Пан-отчик у лице йому зирнув спокійно.
»А Русин ти?« — »А-я!« — Ну, йди-ж
[у божу путь!
Он може арендар прийме... Та стій-но, стій-но!
Затям се: Русином твердим весь вік свій
[будь!«

31. В. Згідливість.

Безсонниця — крий Біг, що за погана річ!
Що диких-диких дум в одну безсонну ніч
По голові пройде! Не раз і дивно, брате,
Як ті думки могли в умі тобі повестати.

От раз в безсонну ніч прийшов мені на ум
Наш Безумович, стовп преславний наш Наум,
І поклик голосний його, яким до згоди
Він звав Рутенію. Згадав я короводи

І звади всі, які по тім пішли у нас,
Як славний Глоджимір Фарбінський був сей
[час
Готов рутенським всім стовпам подати руки,
І бесіду уже приладив для принуки.

Як наші молоді стовики на тім, здаєть ся,
Сварились лиш, де той рутенський збір збе-
[реть ся;
Як »Сім братів святих“ (всі сім в одній особі)
»До згоди« кликали »коли не тут, то в гробі.«

І як в кінці на те преславний Плосколоб
Рішучо відказав, що Безумович — »чоп«,
І що про згоду в нас немає доти й мови,
Поки весь руський мир не стане »аки Слово.«

Все те мов хмари йшло по голові мені:
Коли-ж над раном десь заснув я, то й у сні.
Не щезли ті думки, хоч не гулі словами,
А просували ся чудними образами.

Ось бачить ся мені, що все так-так, ніщо,
Рутенія хроне, а свари йдуть, як Бог
Від віку приказав... Аж десь з дебри виходить
Великий глас і зве: »До згоди, Русь, до
[згоди!«

Я озирнув ся — хто і відки се кричить?
І бачу, се не тур, ані медвідь ричить,
А Безумович наш, Рутенців всіх відрада,
Добра-ж, де він кричить, зоветь ся »Руська
[Рада.«

Гляджу, аж бачу враз, ворунить ся весь край,
І божий мир гуде, немов ті пчоли в май,
І тягнуть ся усі, немов пшеничне тісто,
»До згоди!« — кричачи у славне Лева місто.

Поперед усіма пан-отчики в бричках,
Міряне позад них верхом на паличках
З усіх боків пливають, мов води напливають,
Собою місто все мов хмари покривають.

Між ними бачу я що найзнатнійших всіх:
Ось тут і Плосколоб, тут і Ковальський Міх,
Василько Мудрагель, Хвостовський Осмоглас-
[ник,
Святий Митро Політ, Нічомунепричасник.

І Глоджимірко там Фарбінський, Аввакум
Многогляголющий, там і старий Наум,
Преславний Безумович, всіх Рутенців слава,
І чесний наш отець Курендович Холява.

Всіх бачу, всіх у раз, і радію ся й сам,
Що ось, мовляв, кінець вже буде всім свар-
[ням,
Що вся Рутенія зіллеть ся, хвала Богу,
Мов борц із всіх горнків зіллятий до одного.

І дар пророченя у собі я почув,
Коли весь той собор на площі ось загув,
І духом злетівши над тих людей юрбами,
Озвав ся я до них такими ось словами :

»О дай вам Господи, рутенські вівці, всім
Зійти ся радісно у стадови одним,
А тому стадови дай пастиря благого,
Який би порівно стриг всіх вас до одного !

»Дай Боже веремя, щоб вуха в вас росли !
Дай Боже час сухий, щоб вам язики вехли !
Дай Боже повінь, щоб ваш бруд ополоскала,
І швидко щоб по вас лиш тая слава стала !«

Сказавши се я знов на землю лет спустив,
А здвиг весь за той час гудів, шумів і плив
На ринок тиенучись широкою рікою,
Мене стис на камуз і поволік з собою.

Ті три сатири були написані в р. 1876,
та доси не друковані.

32. Товаришам із тюрми.

Обривають ся звільна всі пута,
Що вязали нас з давнім житєм:
З давніх брудів і думка розкута, —
Ожиємо, брати, ожием!

Ожиємо новим ми, повнійшим
І любовю огрітим житєм:
Через хвилі мутні та бурливі
До щасливих країв попливем.

Через хвилі нещастя і неволі,
Мимо бур, пересудів, обмов,
Попливем до країни святої,
Де братерство і згода й любов.

Ми ступаєм до бою нового
Не за царство тиранів, царів,
Не за церков, попів анї Бога.
Нї за панство неситих панів.

Наша ціль — людське щастє і воля,
Розум владний без віри основ,
І братерство велике, всесвітнє,
Вільна праця і вільна любов!

Треба твердо нам в бою стояти,
Не лякаться, що впав перший ряд,
Хоч по трупах наперед ступати,
Ні на крок не вертати ся в зад.

Се-ж остатня війна! Се до бою
Чоловіцтво зі звірством стає,
Се поборює воля неволю,
»Царство боже« на землю зійде.

Не моліть ся вже більше до Бога:
»Най явить ся нам царство твоє!«
Бо молитва слаба там підмога,
Де лиш розум і труд у пригоді стає.

Не від Бога те царство нам знаде,
Не святі його з неба знесуть,
Але власний наш розум посяде,
Сильна воля і спільний наш труд.

Друковано в місячнику „Громадський Друг“
1878, ст. 1—2.

33. Думка в тюрмі.

Ой рано я, рано устану,
На яснее небо погляну,

А небо як синій кришталъ,
А в серці важкий сѹм і жаль.

Всміхаєть ся небо без зміни,
Глядить на тюремній стіни,
А стіни пожовкли від сліз,
Що ними просякли наскрізь.

Гей яснее небо, чому ти
Глядиш так весело всміхнуте,
Пощо в ту проклятую кліть
Ти шлеш такий любий привіт?

Тут сльози, ти радість голосиш:
Ти вільности запах приносиш,
А тут ось понура тюрма,
Могила тісна та німа.

Живий у могилу заритий
Гляджу я на світлом облитий,
На вільний, веселий той світ, —
Кров жаром у жилах кишить.

За що мене в пута скували?
За що мені воленьку взяли?
Кому я і чим завинив?
Чи тим, що народ свій любив?

Бажав я для скованих волі,
Для скривджених красної долі,
І рівного права для всіх, —
Се весь і єдиний мій гріх.

Друковано в тім-же часописі ч. 2, ст. 97.

34. Невільники.

Лежу я безсонний. Ніч темна,
І дощ цюпотить у вікно...
Бог зна-що верзеть ся на яві,
А думка усе про одно.

Усе про ту волю святую,
Що страчена так дорого́а,
Так чудно хороша! На серце
Знов сум цілоденний ляга.

Розшука обхоплює душу
І чорні думки шевелить:
»Ні, воля, то сон, а на світі
Ніхто не зазнав і не вздрить.

»Гляди у вікно лиш щоденно,
Де вулиці видно цятку, —

Там люди проходять усякі, —
Та їх придиви ся житю!

»Ось бідний, обдертий зарібник
Голоден стоїть, як туман, —
Се черева свого невільник,
А черево — найстарший пан.

»Там служниця з ранку на ринок
Із кошиком пильно біжить, —
Невільниця панї лихої,
З добра не пішла чей служить.

»А онде бабуся старенька,
В руках молитовник — пішла
У церков — не Бога святого
Невільниця, але попа.

»Он в повозі муж із жоною
Напевно в театр імчать,
Держать ся за руки, а з рук тих
Невольничі пута брязчать.

»Чи се-ж та захвалена воля,
Де тисячі, тисячі сплять,
Жиють і вмирають, і навіть,
Як ти, про свободу й не снять?»

Ні, що-ж то? Хиба-ж я не бачу?
В блискучих колясах летять
Построєні дами й панове,
Колеса о брук гуркотять.

Построєні дами й панове
Глядять так свобідно на світ,
Сміють ся так голосно... Сміх їх
В мою аж доносить ся квітть.

»Се-ж вільнії люди!« — згадав я
На хвильку. — Та ні бо, й вони
Невільники забагів своїх,
Дурниць, зіпсутя та нудьги.

А в тім погадав я про сльози,
Про тисячів працю та кров,
Що ллеть ся в рабів тих кишені
Горючов ріков золотов.

І довго я мучивсь думками
Про світ той, домівку рабів:
Кров стукала сильно о мозок,
Неначе палив її гнів.

Кров стукає сильно о мозок,
І чорнії думи летять,

Мов панські коляси блискучі
По тімю в бігу торохтять.

Друковано там-же ст. 97—98.

35. Наука.

Сонет.

Хоч вічно злий тиран її вбива́
І переслідують підніжки власти,
Хоч пільма рада в гріб її укласти,
Про те вона во вік, во вік жива.

Хоч вихор злоби знай при ній шаліє,
Хоч божим іменем і піп її клине,
Хоч деспота рука її визнавців гне,
Вона все проста, все росте й міцніє.

Хоч людськість блудить часто манівцями,
Вона — спокійний, щирий провідник,
Шукає виходу з стежок блудних.

Хоч в горю й тьмі розщучними словами
Клинуть її людці, вона проклять не чує,
І для добра їх раз-у-раз працює.

Писано в р. 1878, доси не друковано.

З М І С Т.

	СТОР.
Переднє слово	3—7
1. Народня пісня, сонет ..	9
2. Моя пісня	10—12
3. Дві дороги, сонет	12—13
4. Наш образ, сонет	13—14
5. Могила	14—16
6. Від'їзд Гуцула	17—18
7. Наперед	18—20
8. Хрест	20—23
9. Любов	24—25
Церковно-славянський оригінал сеї вірші	26
10. Божеське в людськїм дусї.	27
11. Бунт Митуси	28--37
Історичний екскурс до сеї вірші	38—40
12. Схід сонця	40—45
13. Задунайська пісня	46—51
14. Поступовець	51—53
15. Лицар. (За Гайнем)	53—55
16. Данина ..	55—58
Літописне жерело сеї вірші	58—59
17. Арфярка	59—63
18. Аскольд і Дир під Царгородом	63—64
Літописне жерело сеї вірші	65

19.	Шотландська пісня. (із Пушкіна) ..	66
20.	Рибак серед моря	66—68
21.	Князь Олег... ..	68—71
	Літописне жерело сеї вірші .. .	71—73
22.	Керманіч.....	73—74
23.	Нещаслива (із А. К. Толстого)	74—76
24.	Святослав	76—78
	Літописне жерело сеї вірші .. .	78—81
25.	Русалка. (із Пушкіна)	81—85
26.	Пімста за вбитого. (Арабська дума за Гетем).....	84—90
27.	Хрест Чигиринський.....	90—97
	Жерело сеї вірші	97—99
28.	Коляда. (Руським господарям) .. .	99—107
29.	Наші чесноти. А. Діяльність	107 109
30.	Б. Патріотизм.....	109—114
31.	В. Згідливість	114—117
32.	Товаришам із тюрми.....	118—119
33.	Думка в тюрмі	119—121
34.	Невільники	121—124
35.	Наука	124

Поправка. В першій реченю „Переднього слова“ замість числа 1913 має бути 1914.

